

Gevolgen van de overgang naar persoonskaarten rond 1935-1940

Artikelen over de nieuwe persoonskaarten

Gevolgen van de overgang naar persoonskaarten rond 1935-1940.....	1
Inleiding.....	1
De gereconstrueerde loop der gebeurtenissen rond Joe Nielissen.....	3
Nogmaals de vervalste geboorteakten.....	4
Onderzoekopdracht.....	4
Krantenartikelen m.b.t. de overgang op persoonskaarten.....	5
10 maart 1937 Vergadering onderafdeeling Zaanstreek van den Nederlandschen Bond van gemeente-ambtenaren.....	5
14 mei 1938 DE BEVOLKINGSREGISTERS VAN GEZINS- NAAR PERSOONSKAARTEN.....	5
20 januari 1939 BIJ HET BEVOLKINGSREGISTER	6
De persoonskaart volgt zijn bezitter van de wieg tot het graf.....	7
21 januari 1939 Het oude archief gefilmd.....	8
Intellectueele werklozen tewerkgesteld	8
10 februari 1939 De overbrenging van de Gemeentelijke bevolkingsregisters op persoonskaarten	8
Jan Koolstronk Knoll	8
31 december 1939 DE PAPIEREN MENSCH!	9
3 januari 1940 DE PAPIEREN MENSCH!	10
8 januari 1940 DE PAPIEREN MENSCH.....	12
11 juni 1941 Waar men U op de vingers kijkt.....	14
16 maart 1944 J.L. Lentz.....	15
15 april 1944 EEN RAKE KLAP!	19
16 februari 2001 Wie heeft het geweten?.....	19
Administratie.....	19
Kapitalistische houding.....	20

Voor persoonskaart zie [Persoonskaart - Wikipedia](#)

Voor persoonsbewijs zie [Persoonsbewijs - Wikipedia](#)

Voor distributiebon zie [Distributiebon - Wikipedia](#)

5 Jacob Lentz [Jacob Lentz - Wikipedia](#)

Bombardement op het Bevolkingsregister in Den Haag [Bombardement op het Bevolkingsregister in Den Haag - Wikipedia](#)

Inleiding

10 Het onderstaande artikel heeft betrekking op de jeugd van J.J. Nielissen die geboren zou zijn te Arcen en Velden in 1928 en zijn 2 broers en 1 zus. Van Joe Nielissen is zeker dat het opgegeven ouderpaar Nielissen-Akkermans niet de echte biologische ouders waren.

15 Tevens zijn krantenartikelen van destijds opgenomen die betrekking hebben op de overgang van gezinskaarten naar persoonskaarten, want het lijkt erop dat er hiermee kort een mogelijkheid is geschapen om de identiteit te veranderen van jonge kinderen.

20 Twee van de kinderen zijn in 1952 naar Nieuw Zeeland geëmigreerd en vanuit daar in 1955 definitief naar Canada, waar het ouderpaar al was neergestreken met de twee andere kinderen. Ze hebben allen de Canadese nationaliteit verkregen en zijn zelfs nooit meer in Nederland terug geweest. Ook zijn ze allen al lang geleden overleden, zodat de geheimhoudingsbepaling van 100 jaar niet van toepassing verklaard hoeft te worden. De nazaten - behalve mevrouw Cathy Nielissen - hebben geen echte interesse in de voorgeschiedenis van hun ouders en grootouders getoond.

25 De boodschap is verder dat in geheel Nederland deze persoonstransformatie zou plaats gevonden kunnen hebben, voor kinderen geboren tussen circa 1925 en 1940.

Er zullen destijds meer kinderen gevoeld hebben dat hun opvoedouders niet hun echte ouders waren, maar bij de geheimzinnigheid eromheen nooit de waarheid hebben kunnen achterhalen. De actieve medewerking van een bevoegd gemeenteambtenaar was wel nodig om de vervalsing te kunnen uitvoeren.

30 Paul Theelen en Cathy Nielissen, Kingston (Ontario)
p/a Monarchstraat 19
5641 GH Eindhoven
040-2814621 06-53832928 l.theelen@on.nl

No. 13

Heden, drie April negentien honderd acht en twintig,
 verscheen voor mij, ambtenaar van den burgerlijken stand van ARCEN EN VELDEN:
Jacobus Hendrikus Nielissen
 oud vier en dertig jaar, Landbouwer
 , wonende te Velden , die verklaarde,
 dat op den tweeden dixer maand
 des voormiddags te half twee ure, te Velden,
 in zijn woning aan de Velgert ,
 is GEBOREN een kind van het manneljk geslacht, uit zijn echtgenoot
Baria Catharina Akkermans, Sobelen
Beesels, wonende te Velden ,
 aan welk kind hij verklaarde te geven de voornamen

Getuigen waren: Jozef Jacobus
Peter Beurskens
 , oud drie en dertig
 jaar, Landbouwer , wonende te Velden
 en Godefridus Hubertus Jansen
 , oud drie en veertig
 jaar, Landbouwer , wonende te Velden

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

De ambtenaar van den burgerlijken stand,

J. H. Kelenfen
P. Beurskens
G. H. Jansen

T. W. W.

35 Bovenstaande oude geboorteakte is één van de vier waarop genoemde ouders worden opgevoerd als natuurlijke ouders van de vier kinderen Nielissen. Deze van Jozef
 40 Jacobus Nielissen is volledig vervalst, d.w.z. dat de ouders, de voornamen en de geboorteplaats niet kloppen en dat bijvoorbeeld de geboortedatum waarschijnlijk ook niet klopt.
 De echte moeder was de jongste zus Johanna Hubertina [Tiny] van de opgevoerde Maria
 45 Catharina Akkermans, en de echte vader bijna zeker haar eigen vader, zuivere incest dus. De werkelijke geboorteplaats is bijna zeker Beesel en dus niet Arcen en Velden. Het heeft er alle schijn van dat de overige drie kinderen niet noodzakelijkerwijs ook de echte kinderen zijn van Jacobus Hendrikus Nielissen en Maria Catharina Akkermans. Er zijn nogal wat aanwijzingen dat alle geboorteakten vervalst zijn: het meest opvallende is die dat de vier aktes praktisch gelijktijdig lijken te zijn opgemaakt
 50 en dus niet tussen 1926 en 1934 afzonderlijk. De gegevens van deze vier aktes werden op 9 februari 1939 overgezet op de nieuwe persoonskaart. De vervalste gegevens verschenen dus zo op de persoonskaart. Hoe de vervalsing destijds uitgevoerd heeft kunnen worden was eerst een raadsel, maar nader onderzoek naar de overgang van gezinskaarten naar persoonskaarten heeft daarover uitsluitel gebracht.
 Het is een zeer ingewikkeld verhaal, ten bewijze van het bovenstaande heb ik een rij krantenartikelen uit 1937-1940 overgenomen die de overgang uitvoerig behandelen.

Merk op dat de persoonskaart niet hetzelfde is als het bekende persoonsbewijs dat vanaf midden 1941 overal in Nederland werd ingevoerd.

- 55 De losbladige persoonskaarten werden overgenomen van de bestaande gezinskaarten op het stadhuis van elke gemeente in Nederland. Dit was een uitgebreide operatie in elke gemeente, waarbij op losbladige bladen de gegevens werden getypt. Typen kon natuurlijk alleen maar op losse vellen. Het was niet toegestaan de gegevens met de hand te schrijven, zoals tot daarvoor gewoon was in boekwerken.
- 60 De miljoenen kaarten werden vaak door ingeleend personeel in enkele maanden verwerkt. De persoonskaarten moesten daarna worden gecontroleerd door een ambtenaar van de gemeente, die de goedgekeurde persoonskaart parafeerde, ten bewijze dat de gegevens op de persoonskaart overeenkwamen met die van de gezinskaarten.
- 65 De datum dat de hele overgang afgerond zou moeten zijn was 1 januari 1940. Daarna zou gedurende vier jaar de gegevens van de persoonskaart gebruikt worden voor andere documenten. Maar toen kwam de Tweede Wereldoorlog en werd dit niet uitgevoerd. Wel werden de persoonsbewijzen hiermee opgesteld.

No. 5

Heden, een en dertig augustus negentien honderd zes en twintig, verscheen voor mij, ambtenaar van den burgerlijken stand van ARCEN EN VELDEN: Jacobus Hendrikus Nielissen

oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen, die verklaarde, dat op den veertien en twintigsten des ma middags te veertien ure, te Velden, in zijne woning op de Velgast is GEBOREN een kind van het mannlijk geslacht, uit zijne verloofde Maria Catharina Akkermans, sonder beroep, wonende te Nelolen, aan welk kind hij verklaarde te geven de voornaam Leopoldus Josef

Getuigen waren: Leopoldus Johannes Peter Brouwers

jaar, Landbouwer, oud een en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen en Leopoldus Brouwers Landbouwer, oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

De ambtenaar van den burgerlijken stand, T. Theelen

J. H. Theelen
L. Brouwers
P. Brouwers

No. 11

Heden, veertien Maart negentien honderd twee en dertig, verscheen voor mij, ambtenaar van den burgerlijken stand van ARCEN EN VELDEN: Jacobus Hendrikus Nielissen

oud acht en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen, die verklaarde, dat op den veertien des ma middags te veertien ure, te Velden, in zijne woning op de Velgast is GEBOREN een kind van het mannlijk geslacht, uit zijne verloofde Maria Catharina Akkermans, sonder beroep, wonende te Nelolen, aan welk kind hij verklaarde te geven de voornaam Leopoldus Josef

Getuigen waren: Leopoldus Brouwers Peter Brouwers

jaar, Landbouwer, oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen en Peter Brouwers Landbouwer, oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

De ambtenaar van den burgerlijken stand, T. Theelen

J. H. Theelen
L. Brouwers
P. Brouwers

No. 33

Heden, acht en twintig Augustus negentien honderd vier en dertig, verscheen voor mij, ambtenaar van den burgerlijken stand van ARCEN EN VELDEN: Jacobus Hendrikus Nielissen

oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen, die verklaarde, dat op den veertien en twintigsten des ma middags te veertien ure, te Velden, in zijne woning op de Velgast is GEBOREN een kind van het mannlijk geslacht, uit zijne verloofde Maria Catharina Akkermans, sonder beroep, wonende te Nelolen, aan welk kind hij verklaarde te geven de voornaam Leopoldus

Getuigen waren: Jacobus Theelen

jaar, Landbouwer, oud acht en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen en Petrus Julius van den Brouwergh Landbouwer, oud veertien en dertig jaar, Landbouwer, wonende te Nelolen

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

De ambtenaar van den burgerlijken stand, T. Theelen

J. H. Theelen
P. J. van den Brouwergh
J. J. van den Brouwergh

De drie andere geboorteakten van de "kinderen" Nielissen-Akkermans

De gereconstrueerde loop der gebeurtenissen rond Joe Nielissen

- 70 Joe Nielissen - zoals die later in Canada genoemd werd - heeft geweten dat zijn vader niet de echte vader was, maar niet wie het dan wel was. Dat zijn moeder niet de echte moeder was, was al wel jarenlang duidelijk, en hij wist dat haar zus Tiny, dan Zuster Veronica genoemd, zijn echte moeder was. In tegenstelling van wat de geboorteakte meldt, woonde het gezin Akkermans - vader Joseph, moeder Maria Anna Genders en 12

75 kinderen - rond 1928 niet op de Vilgert - hier viermaal foutief Velgert genoemd -
maar sinds 1923 op een pachtboerderij, Klerkenhof genaamd, aan de Maas, Rijkkel 41 te
Beesel, ongeveer 30 km zuidelijk van Velden.
De driemaal opgevoerde getuige P. Beurskens was de buurman van Jacobus Hendrikus
80 Nielissen te Velden. Vader Nielissen trouwde in 1925 met Maria Catharina Akkermans,
maar zij bleef thuis op de pachthoeve in Beesel wonen en hij dus op de Vilgert te
Velden. Als eind 1929 de familie Akkermans naar het veel zuidelijker gelegen
Wijnandsrade verhuist, gaat Maria Catharina mee, net als haar zus Tiny.

Jozef Jacobus - Joe dus - heeft als jong kind bijna zeker een andere voornaam gehad,
en is de nieuwe op de vervalste geboorteakte terecht gekomen. Dat moet rond februari
85 1939 zijn gebeurd. Als we aannemen dat zijn geboortjaar 1928 was - er valt niet veel
mee te smokkelen in verband met de groei van kleine kinderen - dan werd de baby
geboren op de pachtboerderij Klerkenhof te Rijkkel, waar het kind ook verwekt was door
incest van vader en dochter Tiny. Het is niet onaannemelijk dat er meer kinderen in
een incestueuze relatie tussen Joseph Akkermans en andere dochters verwekt zijn. De
90 baby zal wel van zijn moeder zijn weggenomen en elders ondergebracht.

Dochter Cathy heeft veel herinneringen van haar vader over zijn jeugd genoteerd, en
volstrekt onduidelijke details/opmerkingen vinden gaanderweg hun plaats:
- Hij herinnerde zich dat hij een nieuwe voornaam mocht kiezen, dat kan niet anders
zijn dan net vóór de vervalsing van de geboorteakte. Jozef werd gekozen vanwege Jozef
95 Stalin en vanwege zijn opa (tevens vader); voorwaar een duidelijk negatieve keuze.
- Hij zou opgevoed zijn door een jonge vrouw met krulhaar, maar deze zou later
overleden zijn. Dat laatste zal wel een leugen zijn, ter voorbereiding van zijn
verhuizing naar Nielissen-Akkermans, want diens achternaam kreeg hij toen. Toen ook,
100 dus rond 1939, woonde ook hij op de Vilgert te Velden.
- Als baby kon hij geen herinneringen hebben, maar vanaf - zeg - zes jaar zou hij
zich wel degelijk uitzonderlijke gebeurtenissen kunnen herinneren. Als tienjarige -
met een volledig nieuwe identiteit - wordt hij opgenomen in het gezin Nielissen-
Akkermans te Velden, waar hij een uitgesproken liefdeloze jeugd heeft gehad.
- Herinneringen van die tijd hebben o.a. betrekking op een paard, Max genaamd, dat
105 hij gehad zou hebben. Het is zeer aannemelijk gebleken dat dit paard een mannelijk
veulen was van het beroemde fokpaard Max K 1460.
- Ook het verhaal van een Joods onderduikmeisje is reëel, hij heeft met haar in de
hooiberg geslapen, voordat ze verraden werd, misschien wel onbedoeld door Maria
Catharina. Er is een monument in Velden m.b.t. twee verraden Joodse meisjes.
110 - Na de oorlog moest hij in militaire dienst, maar die heeft minder dan een half jaar
geduurd, toen werd hij voortijdig eruit ontslagen.
- Na zijn meerderjarigheid heeft Joe in het geheim geprobeerd te emigreren, en begin
1952 wordt hij uitgeschreven met de vermelding NZ.

Nogmaals de vervalste geboorteakten

115 Of het volgende in detail klopt zal nader onderzoek moeten uitwijzen, maar het lijkt
erop dat op een lege - niet ingevulde - geboorteakte in het niet-losbladige
geboorteregister dat per jaar en per gemeente werd gedrukt, de nieuwe gewenste namen
en data werden opgeschreven door een (corrupte?) ambtenaar van de Burgerlijke Stand
van Arcen en Velden. Het volgnummer zal wel gelijk zijn aan de oorspronkelijke,
120 juiste, akte. Dat in de vier boeken. De nieuwe akte zal wel ietwat verborgen zijn
geweest in het boek, en pas aangebracht op het moment dat de persoonskaarten werden
aangemaakt. Deze persoonskaarten komen dan direct in gebruik en de boeken zouden
volgens planning daarna vernietigd worden. Maar daarvoor werden alle aktes op
microfiche gezet.
125 Of de vernietiging ook werkelijk heeft plaatsgevonden is me niet duidelijk.
Een bombardement op 11 april 1944 heeft wel de landelijke bevolkingsadministratie
grotendeels vernietigd, maar het betrof gegevens op de persoonsbewijzen. Ik weet niet
of van alle gemeenten alle geboorteakten, e.d. over de gehele periode vanaf het begin
van de negentiende eeuw bewaard zijn gebleven in een schaduwarchief.

130 Onderzoeksopdracht

Allereerst moet onderzocht worden of de oorspronkelijke gegevens - in dit geval 4
geboorteaktes in Beesel of Arcen ca. - ergens nog bewaard zijn, of in de originele
boeken, of op microfiche. De bewaarplaats zou kunnen zijn in de archieven van Venlo
of Beesel, maar ook in het Regionaal Historisch Centrum Limburg.
135 Daarna moet onderzocht worden of op de genoemde geboortedatum ook werkelijk een kind
gevonden kan worden dat gelinkt kan worden met Akkermans of Nielissen. Dat in
tenminste Arcen ca. en Beesel, maar wellicht ook in een andere naburige plaats.

Krantenartikelen m.b.t. de overgang op persoonskaarten

140 10 maart 1937 **Vergadering onderafdeeling Zaanstreek van den Nederlandschen Bond van gemeente-ambtenaren.**

omtr- De onderafdeeling Zaanstreek hield op 5 Maart j.l. een algemeene ledenvergadering in de raadszaal van het gemeentehuis te Koog aan de Zaan. De heer LENTE [Jacob Lentz] gaf een inleiding over het Besluit Bevolkingsboekhouding 1936, Staatsblad no. 342 tot het geven van een overzicht van de organisatie van de boekhouding der bevolking. De nieuwe voorschriften, welke in werking zijn getreden 145 1 Juli van het vorig jaar, leggen diverse verplichtingen op aan de bevolking van Nederland omtrent eventueele wijzigingen welke zich kunnen voordoen (aanmeldingsplicht e.d.).

150 De bevolkingsregistratie zal in alle gemeenten naar dezelfde beginselen worden gevoerd. Alleen in den vorm waarin het gemeentelijk bevolkingsregister wordt gehouden, bestaat verschil tusschen de gemeenten onderling, doch de wetgever is toch van de gedachte uitgegaan, dat over een aantal jaren het z.g. persoonskaartenstelsel over de geheele linie zal zijn ingevoerd. De in vele gemeenten nog in gebruik zijnde 155 gezinsregisters moeten mettertijd verdwijnen; de vastbladige registers moeten vóór 1 Januari 1941 worden vervangen door persoonsregisters, terwijl de gezinsregisters in losbladigen- of kaartvorm dienen te verdwijnen op een door den min. van Binn. Zaken nader te bepalen datum.

160 In verband met deze omstandigheden houden de nieuwe voorschriften rekening met het gebruik van gezins- en persoonskaarten.

In iedere gemeente wordt een woningregister verplicht gesteld. In een gemeente, waar nog een Gezinsregister bestaat, zal bij de a.s. vervanging door een persoonsregister dit woningregister zijn volle waarde blijven behouden.

165 Behalve de gemeentelijke bevolkingsregisters, welke de gemeentebesturen aanhouden, is er nog een centraal bevolkingsregister, dat bij den Inspecteur van de bev. registers te Den Haag berust en dat bestemd is voor het registreeren van die menschen, welke zonder vaste woonplaats in Nederland zijn, of die verhuisd zijn naar of gekomen zijn uit het buitenland of de overzeesche gewesten. De namen van die personen worden opgenomen in het z.g. schakel-register, dat aldus de schakel vormt tusschen de 170 laatste woonplaats in Nederland vóór het vertrek en de eerste woonplaats in Nederland na de terugkeer.

Voorts besprak de heer Lentz de voorschriften voor in het bevolkingsregister aan te brengen wijzigingen in verband met geboorte, overlijden, vestiging, vertrek, huwelijk, enz. Bij vertrek wordt het verhuisbiljet niet langer aan den vertrekkenden 175 persoon afgegeven. Deze krijgt als bewijs van afmelding een verhuiskaart mee. Genoemd biljet wordt, evenals de persoonskaart, aan de vestigingsgemeente toegezonden. Na overlijden worden de persoonskaarten opgezonden aan het Centraal Bureau voor de Statistiek, welke ze daarna weder doorzendt naar den Inspecteur voor de Bevolkingsregisters.

180 Na de interessante inleiding werd van de gelegenheid tot het stellen van vragen gebruik gemaakt.

14 mei 1938 **DE BEVOLKINGSREGISTERS VAN GEZINS- NAAR PERSOONSKAARTEN**
VERHUISBILJET WORDT OVERBODIG

185 Indertijd hebben wij reeds melding gemaakt van het nieuwe systeem der inschrijvingen in het Bevolkingsregister van den Burgerlijken Stand, waarbij de tot nu toe gebruikelijke gezinskaarten zullen worden vervangen door persoonskaarten. Reeds jaren lang werd er getwist over de vraag of de gezins-, dan wel de persoonskaart diende te worden doorgevoerd bij de uitvoering van het voorschrift, dat iedere gemeente een bevolkingsregister heeft aan te leggen en bij te houden; over de vraag nl. welk 190 systeem tot het bereiken van het hoogst mogelijk practisch nut het meest verkieselijk zou zijn.

Tot juist begrip van het onderscheid tusschen het gezins- en het persoonsregister zij opgemerkt, dat in het gezinsregister de namen en omschrijvingen van alle leden van een gezin bijeen worden gebracht in het register van het hoofd van het gezin, terwijl 195 het persoonsregister alleen de omschrijvingen omvat van iederen persoon afzonderlijk. Voorheen werden de bevolkingsregisters in boekvorm (aanvankelijk in vast- en later ook in losbladige boeken) aangelegd en bijgehouden, zonder dat eigenlijk was bepaald of de inschrijvingen per gezin of per persoon zouden moeten geschieden, waarbij niettemin over het algemeen het gebruik van de gezinsinschrijvingen werd gevolgd.

200 Bij de ontwikkeling intusschen van het kaartstelsel in de statistiek en vervolgens ook in de boekhouding, deed dit nieuwe systeem ook zijn intrede in de registratie der bevolking in tal van steden met het gevolg, dat bij Kon. besluit van 1887 het gebruik van kaarten ook officieel werd toegestaan.

205 Het probleem der gezins- of persoonsregistratie bleef echter nog onopgelost - zoo zelfs dat het hiervoren genoemde Kon. besluit van 1887 daaromtrent niets bepaalde -

210 totdat in 1920 een nieuw Kon. besluit verscheen, waarin het gezinsregister werd voorgescreven. Echter werd toegestaan daarnaast ook een persoonsregister bij te houden. En bij de toepassing van de bepalingen van dit Kon. besluit vond ook het kaartensysteem meer en meer ingang, zoodat allengs op vrijwel de meeste secretarieën de kaartenkasten in gebruik kwamen.

Ook hier te Roosendaal en in tal van gemeenten van West-Brabant werden succesievelijk de registerboeken vervangen door de registerkaarten, welk systeem zich ook bijzonder of eigenlijk uitsluitend voor de persoonsregistratie leent.

215 Het is n.l. de bedoeling, dat in de practijk de zgn. "verhuisbiljetten" zullen vervallen en vervangen zullen worden door het doorzenden van de persoonskaarten naar de nieuwe plaats van inwoning.

Uitgegaan wordt van het standpunt, dat voor elke ingezetene in Nederland een persoonskaart wordt aangelegd, waarop derhalve alle voorgescreven bijzonderheden, als naam en geboortedatum, namen van de ouders, godsdienst, enz., zullen voorkomen, zoodals deze tot dusver in de bevolkingsregisters werden vermeld.

220 Het stelsel der persoonskaarten is thans ook, bij een nader Kon. besluit van 1936, erkend en goedgekeurd, waarbij tevens uniforme modellen werden voorgescreven.

In de toekomst zal het dan zóó zijn, dat, als een jonggeborene wordt aangegeven, ten name van de(n) jeugdige(n) spruit een persoonskaart wordt aangelegd, welke hem (of haar) gedurende het geheele verdere leven binnen het land op den voet zal volgen. Gaat b.v. een kind naar eene kostschool of pensionaat, dan wordt na aangifte van het verhuizen, zijn "persoonskaart" door de bevolkingsafdeeling ter secretarie

230 doorgezonden naar de nieuwe gemeente van inwoning, nadat echter eerst een afschrift van deze kaart is gemaakt, bestemd voor het archief-register, dat in de gemeente ten allen tijden wordt bijgehouden. Komt het kind later weer terug in het ouderlijk huis, dan zal zijn persoonskaart ook weer terugkomen in de kaartenbak van de gemeente van herkomst. Bij overlijden of vertrek naar het buitenland wordt de kaart opgezonden naar de Inspectie der Statistiek te Den Haag.

235 Om het bezwaar te ontgaan, dat door de invoering van de persoonskaart het overzicht van de samenstelling van het gezin zou verwaarloosd worden, worden de persoonskaarten der gezinshoofden van een kenmerk voorzien ter aanduiding, dat op de keerzijde van de kaart de aantekeningen van alle gezinsleden staan opgenomen. Teneinde in de toekomst de algemeene invoering van de persoonskaart te bevorderen werden door de regering

240 eerst eenige gemeenten aangewezen voor een proefneming en thans worden door de regering ook aan de gemeenten – waar het systeem nog niet in gebruik is – gratis de benodigde kaarten ter beschikking gesteld om bij eventueele verhuizingen naar plaatsen, waar deze methode van registratie nu eigener beweging ook reeds wordt toegepast – en die zijn er intusschen al zeer vele – de vereischte persoonskaarten

245 gereed te maken en deze inplaats van een verhuisbiljet naar de nieuwe woonplaats door te zenden.

Als voornaamste voordeel van het persoonskaartenstelsel wordt genoemd, dat daardoor vergissingen worden voorkomen, zoodals deze thans bij het overschrijven van de gegevens van de gezinskaarten op verhuisbiljetten en dan weer van verhuisbiljetten op de gezinskaarten in de nieuwe gemeente licht mogelijk zijn, waardoor het meermalen is voorgekomen, dat zelfs namen op den duur verandering ondergingen.

250 Bij het aanleggen van iedere persoonskaart wordt daarom vereischt, dat de vermelde gegevens door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand nauwkeurig worden vergeleken met de oorspronkelijke registers, waarna de Ambtenaar, onder zijn

255 verantwoordelijkheid, de kaart ter waarborging van zijn paraaf moet voorzien. Juist die verificatie der registers is niet alleen een verantwoordelijk, maar ook een zeer omvangrijk werk, wijl bij algeheele invoering voor ieder ingezetene afzonderlijk een persoonskaart moet worden aangelegd en het dus b.v. voor Roosendaal noodig maakt dat ruim 25.000 kaarten worden ingevuld, waarvan al de vermelde gegevens nog eens

260 door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand worden geverifieerd en de kaarten daarna worden geparafeerd. Is eenmaal het stelsel – zoodals het het laatst door de bepalingen van het Kon. besluit van 1936 is omschreven en de toepassing ervan wordt gestimuleerd – doorgevoerd, dan verwacht men er veel gemak van en vooral veel nut door het voorkomen van vergissingen.

265 Intusschen zal het – met het oog op de vele daaraan verbonden werkzaamheden en de hoge kosten voor de gemeenten – nog wel geruimen tijd duren vooraleer het persoonskaartenstelsel algemeen verplichtend zal worden doorgevoerd.

20 januari 1939 **BIJ HET BEVOLKINGSREGISTER**

270 werkt men onder hooge spanning
 Gezinspersoonskaartenstelsel wordt algemeen ingevoerd
 Dat beteekent: afrekening met administratieven rompslomp;
 minder kans op vergissingen

Reeds eerder hebben wij geschreven over de invoering van het

275 gezinspersoonskaartenstelsel en de groote beteekenis daarvan voor de ontwikkeling der
 bevolkingsboekhouding. Het lange woord "gezinspersoonskaartenstelsel" zal voor velen
 van onze lezers stellig nog niet geheel tot een begrip zijn geworden. In een tijd,
 waarin men wordt overstelpt met nieuws – zoo zegt men – heeft men weinig lust zich in
 te laten met zulk een droge aangelegenheid. Het is niettemin onjuist, dit te beweren,
 280 want iedere burger zal, wanneer hij dieper op de zaak ingaat, opmerken, dat weinig
 belangwekkender is dan het persoonskaartenstelsel (zooals het stelsel bij afkorting
 heet), waarmee een heele administratieve rompslomp overbodig wordt gemaakt, zoodat
 elk contact met den Burgerlijken Stand gemakkelijker tot stand komt en elke kwestie
 in korter tijd kan worden afgehandeld.

285 Dezer dagen heeft de heer P. C. Wesseling, chef van de afdeeling Bevolking,
 Verkiezingen en Burgerlijken Stand, ons nog eens duidelijk uiteengezet, waarom het
 gaat en hoe de beide stelsels – het oude en het nieuwe – werken. We hebben gelukkig
 niet langer meer te maken, deelde hij ons eerst mee, met het verhuisbiljet. Voortaan
 kan met een eenvoudige verhuiskaart volstaan worden. Hoe dit kan, zal ik u straks
 zeggen.

290 Wat was namelijk het groote bezwaar, dat men tegen het verhuisbiljet kon opperen?
 Allereerst dat men de gegevens van de kaart op het biljet moest overbrengen. Doch wat
 het voornaamste is: het "verleden" van den betrokkene bleef in de gemeente die hij
 verliet achter, aangezien op het biljet en dus ook op de nieuwe gezinskaart slechts
 de toestand van hes oogenblik werd aangeteekend. De geschiedenis van een gezin dus,
 295 dat van Den Haag naar Arnhem en vandaar naar Groningen verhuist, ligt in die
 gemeenten verspreid en is daarom nooit volledig te overzien.

De persoonskaart volgt zijn bezitter van de wieg tot het graf

Het gezinspersoonskaartenstelsel, dat in 1890 door mr De Voogt chef van het
 Bevolkingsregister te Rotterdam, werd uitgevonden en van 1920 af reeds practisch is
 300 toegepast, heeft hieraan een einde gemaakt. Van iederen persoon wordt bij geboorte
 een kaart ingevuld naar in het geboorteregister voorkomende gegevens. Op de
 persoonskaart van het hoofd van het gezin plaatst men aantekeningen over vrouw en
 kinderen, zoodat men toch een overzicht heeft. Vandaar ook de nu plotseling niet meer
 onzinnig lang klinkende naam: "gezinspersoonskaartenstelsel".

305 Deze individueele boeking waarborgt een eenvoudig gebruik van het bevolkingsregister,
 omdat de nasporingen niet langer meer van gemeente tot gemeente behoeven plaats te
 hebben. De persoonskaart gaat overal met den bezitter mee, volgt hem van de wieg tot
 het graf en is dus het permanente verhuisbiljet.

310 Er wordt natuurlijk een copie gemaakt. Vroeger behield men de gezinskaart en op het
 oogenblik bewaart men de gegevens op archiefblaadjes, die op een eenvoudige wijze
 worden opgeborgen.

315 Wanneer iemand naar het buitenland vertrekt kan men de kaart niet opsturen. Die gaat
 in zoo'n geval naar het Centrale Bevolkingsregister, waar zij bewaard blijft. Komt
 iemand uit den vreemde weer in het eigen land terug, dan vraagt men alvorens aan een
 verzoek gehoor te geven, eerst weer deze instelling: "Is er een kaart van dezen of
 dien meneer?" Aldus kan men altijd zien, hoe de staat van dienst van den betrokkene
 is.

In verschillende gemeenten heeft men nog steeds het gezinskaartenstelsel. Men is
 echter verplicht voor elk nieuw geval persoonskaarten te maken en op 1 Jan. 1940 zal
 320 het nieuwe systeem in geheel Nederland zijn ingevoerd.

325 Wij kennen nu dus de voordeelen, welke de persoonskaart biedt. Er is echter meer.
 Deze kaart opent de mogelijkheid tot inschakeling van verschillende administraties,
 zooals de kiezerslijst de leerplichtlijst, de tafels van den Burgerlijken Stand,
 dienstplichtadministraties, enz. enz. Maar eerst zal men natuurlijk moeten afwachten,
 welke ervaringen men in de practijk zal opdoen.

Intellectueele werkeloozen zijn aan den arbeid getogen.

Op het oogenblik zijn intellectueele werkeloozen, gesteunde hoofdarbeiders, die
 aangesteld zijn op contractloon, bezig met de overschakeling van het oude systeem
 naar het nieuwe.

330 Het archief met het gezinskaartenstelsel zal spoedig dus overbodig worden. Men is
 daarom van plan alles te laten fotografeeren. Er wordt een smalle film gemaakt en
 door middel van een projectietoestel zal het mogelijk zijn de gegevens duidelijk af
 te lezen. Ruimte zal de film niet in beslag nemen: het geheele archief zal worden
 opgeborgen in een klein kastje. Begeleid door den heer Wesseling hebben wij hierna de
 335 werkzaamheid van de hoofdarbeiders gadeslagen. Een 20-tal van deze menschen bracht
 met de schrijfmachine ijverig de gegevens van de gezinskaart op de persoonskaarten
 over. Dit werk moet natuurlijk gecontroleerd worden, hetgeen ook het personeel veel
 te doen geeft.

340 Wij zagen dat de persoonskaart voor een man gemskleurig is (bleek-geel); de kaart
 voor een vrouw draagt een grijze kleur. Voorts is er nog een verwijzingskaart, die

gebruikt wordt bij scheiding of bij overlijden. Want wanneer de man van mevrouw Pietersen bijvoorbeeld om het leven komt dan krijgt een persoonskaart onder haar eigen naam: Betje Jansen. Vraagt men nu aan het loket naar mevrouw Pietersen, dan treft men in het archief de verwijzingskaart aan, waarop is aangegeven: "Zie kaart Jansen". Zoo ziet men, dat bij het nieuwe systeem in alles is voorzien. Niets is vergeten, en aldus is het vrijwel uitgesloten, dat men voor onaangename verrassingen komt te staan.

Wij zouden nog meer bijzonderheden kunnen meedeelen – over de archiefblaadjes bijvoorbeeld, welke bij de hand worden gehouden om eventueeie inlichtingen snel te kunnen geven – maar dat zouden aangelegenheden zijn, die onze bewondering voor dit werk wel doen toenemen, doch waarin wij niet zooveel belang stellen.

De heer Wesseling heeft ons in elk geval op overtuigende wijze aangetoond, welk een geweldige vooruitgang de invoering van dit nieuwe stelsel beteekent.

21 januari 1939 **Het oude archief gefilmd**

Het archief van den Burgerlijken Stand, zooals het thans bestaat in den vorm van een reeks bakken, gevuld met een enorm aantal kaarten, zal verdwijnen, zoodra tegen het einde van dit jaar de daarin vermelde gegevens, voorzoover noodig, zijn overgebracht op de persoons- en gezinspersoonskaarten. Maar aleer de oude kaartenmassa aan de vernietiging wordt prijsgegeven, zal elke kaart aan voor- en achterzijde worden gefilmd. Aldus blijft hetgeen erop vermeld staat behouden en ter beschikking voor eventueele nasporingen omtrent ingeschrevenen. Één copie komt op het Bevolkingsbureau, een tweede wordt opgeborgen in het Centraal Bevolkingsarchief.

Intellectueele werkloozen tewerkgesteld

Op het oogenblik is een aantal intellectueele werkloozen, onder leiding van den vasten staf van het Bevolkingsbureau, tewerkgesteld om de nieuwe cartographie van het register in orde te maken. Dit is een buitengewoon minitieuus werk, want de gegevens op de persoons- en gezinspersoonskaarten zullen, na gewaarmerkt te zijn, voor de toekomst als absolute basis worden beschouwd. De jongelui zijn na nauwkeurige selectie gekozen en werken op contractloon. De vorderingen in de transformatie naar het nieuwe registratiesysteem zijn bevredigend en verwacht mag dan ook worden, dat de geheele arbeid binnen den gestelden tijd gereed zal zijn.

10 februari 1939 **De overbrenging van de Gemeentelijke bevolkingsregisters op persoonskaarten**

Onwettige dubbele namen en naamsveranderingen zullen niet worden gehandhaafd. In den loop van dit jaar moeten, zooals bekend, over heel het land de gemeentelijke bevolkingsregisters op persoonskaarten worden overgebracht. Dit is een zeer omvangrijk werk, dat bovendien met de uiterste nauwkeurigheid moet gebeuren. Immers van Januari 1940 af zal zoo'n persoonskaart ieder Nederlander vergezellen van de wieg tot aan het graf en al zijn voor de overheid en de statistiek belangrijke antecedenten zullen per schrijfmachine op deze voor heel het land uniforme kaart moeten worden ingeboekt.

Deze aangelegenheid bezorgt aan de gemeente-administraties zoowel in de groote steden als in de kleine plaatsen heel veel arbeid en hoofdbreken. In de groote steden vooral door den omvang van dezen arbeid, welke tusschen het gewone werk van de afdeeling Bevolking moet doorgaan. In de kleine gemeenten vanwege de hoogere eischen aan intelligentie en zorgvuldigheid, welke van nu af bij het vernieuwen en bijhouden van het bevolkingsregister zullen worden gesteld.

Tenslotte zou de burgerij daar echter geen besognes mee hebben, als de bestaande registers foutloos waren. Dit is natuurlijk niet het geval en om nu zooveel mogelijk fouten te kunnen corrigeeren, zal men overal de bevolkingsregisters moeten gaan vergelijken met de geboorteregisters van den burgerlijken stand. Zulks om te voorkomen, dat er in de toekomst Nederlanders zullen blijven bestaan, die ingeschreven staan op een anderen naam dan hun wettig toekomt.

Jan Koolstronk Knoll

Ook dit is weer een geweldig karwei, doch de bedoeling daarvan is een zuivering vooral van de familienamen. Wie eerlijk maar doodgewoon Jansen heet, zal zich ook zoo moeten noemen, al is die naam in den loop der jaren Jansse of Janssens geworden door vergissing of opzet. En waar men mag aannemen, dat er een niet onaanzienlijk percentage familienamen verbasterd of "verbeterd" is, vooral vroeger, toen men het ook op de raadhuisen niet zoo erg nauw nam, zullen in 1940 vele Nederlanders voor het feit komen te staan, dat hun familienaam tot zijn oorspronkelijken staat wordt teruggebracht. Wat gewoonlijk beteekent, dat deze naam ontdaan wordt van versieringen, welke hetzelfde bedoelen als de zegelring met een familiewapen aan de hand van niet-aristocraten en niet-patriciërs.

Het opvallendst op dit gebied zijn de z.g. dubbele namen. Daarvan gaat een magische

of althans suggestieve werking uit. Wanneer iemand zich voorstelt als meneer Koolstronk of mevrouw Knol, dan maakt dit een heel anderen indruk dan wanneer deze toch geenszins voornaam klinkende namen worden samengevoegd. Stelt iemand zich voor als Van Koolstronck Knoll of desnoods Knollius, dan denkt niemand meer zoo gauw aan de mogelijkheid van een vóór-papa, die groentenventer was. De knol wordt in deze "verpakking" voor een citroen verkocht. Nu is er een aantal Nederlanders, die een onbetwistbaar recht hebben op het voeren van zoo'n dubbelen naam; er zijn er misschien nog meer, die dezen naam slechts danken aan de lankmoedigheid van den burgerlijken stand in vroeger jaren. Wie in dien goeden ouden tijd zijn kinderen om wat voor reden zijn kinderen een dubbelen naam wilde verschaffen, voegde dezen achter den voornaam en zoo werd b.v. Jan Knol op zijn geboorteacte Jan Koolstronk Knol. Aan dezen truc is een einde gemaakt door het voorschrift, dat eerst de familie-naam en daarachter de voornamen moeten worden geschreven. De burgerlijke stand accepteert trouwens, als het naar behooren geschiedt, geen andere dan erkende voornamen meer en wie met zijn naam niet tevreden is voor zichzelf of voor zijn kinderen, moet den koninklijken weg bewandelen en aan de Koningin naamsverandering verzoeken. Wat echter slechts onder zeer bijzondere omstandigheden wordt toegestaan. Doch nu zal door de bovengenoemde controle ook een eind worden gemaakt aan het verdere bestaan van al die dubbele namen, welke vaak reeds geruimen tijd zonder recht erop zijn gevoerd. En het staat nu reeds vast, dat overal in het land, tot in de hoogste kringen, familie's zullen worden verplicht, de helft van zoo'n dubbelen naam prijs te geven. Met het gevolg, dat zelfs hier en daar straatnamen in het gedrang komen. Nu is het verlies van zoo'n extranaam voor de meesten niet prettig, maar het zou beter te dragen zijn als aan den oorsprong van deze namen niet vaak een kantzat, welke oud familiegoed zeer plotseling tot publiek gemeengoed maken kan. Maar juist omdat het een aangelegenheid is voor het heele land en men dus in deze geen uitzonderingen zou kunnen maken zonder opvallende begunstiging van den één ten koste van den ander, mag men aannemen, dat vrijwel alle niet legitieme dubbele familienamen binnenkort uit de bevolkingsregisters zullen zijn geëlimineerd.

31 december 1939 **DE PAPIEREN MENSCH!**

Wat beteekent de invoering van het persoonskaarten-stelsel in de Nederlandsche bevolkingsregisters?
 WIJ schrijven 1851. Thorbecke heeft in zijn monumentale Gemeentewet den gemeenteraden den plicht opgelegd, om "in overeenstemming met algemeene of provinciale voorschriften" – de noodige verordeningen uit te vaardigen "tot het opmaken van volledige staten der bevolking en hare huizing". Hij heeft daarmede in principe den sluitsteen gelegd voor Napoleons Burgerlijken Stand. Gaf de laatste aan, wiè er leeft en wat zijn burgerlijke staat is, de bevolkingsregisters doen de verblijfplaatsen der bevolking kennen. Zoo vormen zij samen in beginsel een volledige bevolkingsregistratie. Om het moderne woord te bezigen: een bevolkingsboekhouding. Gezeten aan lange tafels registreeren de "bedienden ter secretarie" en de "wijk- en buurtmeesteren" (in het eerste begin de ambtenaren van den burgerlijken stand) de mutaties in de bevolking en haar adressen. Zij zitten geborgen over hun alphabetische en topografische registers, folianten van 1 meter lang soms 1), werken met klappers en supplementen op klappers, spreken over "uitschrijven", en "getuigschriften van verandering van werkelijke woonplaats", zooals het Burgerlijk Wetboek de verhuisbiljetten noemt. Zij schrijven, onderteekenen, registreeren, collationneeren en parafeeren: het is alles in onze oogen primitief, maar het is toch een werkelijke volksregistratie, zoo als men in die jaren nog vrijwel nergens kent. Zij wordt de basis der kiezerslijsten, zij maakt de Leerplichtwet behoorlijk uitvoerbaar en vormt een onschatbaren steun voor fiscus en militaire autoriteiten.

WIJ schrijven 15 December 1939. Een kort Koninklijk Besluit stelt met ingang van heden een ander Koninklijk Besluit in werking. Wat is dààrvan de inhoud? Wijziging van wèèr een ander Koninklijk Besluit. Met deze paar dorre artikelen vindt een revolutie, of als gij wil een evolutie plaats, die Nederland op het gebied der bevolkingsboekhouding aan de spits plaatst van alle landen ter wereld. Zij doet het begrip "bevolkingsregister" in den ouden zin: het register, het boek der bevolking, volkomen teniet. Want zij brengt ons de persoonskaart, den papieren mensch. Immers, lezers, met ingang van morgen²⁾ bestaat van u allen ter secretarie uwer woonplaats een kaart, vervaardigd van het allerduurzaamste carton en voor het geheele Rijk van volkomen gelijk model. Zij is getypt met "koolstofhoudend inktlint" en wordt vóór 1944 vergeleken – zooals de ambtelijke term luidt: geconlationneerd – met uw geboorteacte. Zij vermeldt al uw opeenvolgende adressen en volgt u gedurende uw heele leven in al uw woonplaatsen. Inschrijving en afschrijving (niet aan- en afmelding) bij vestiging en vertrek zijn vervallen en mèt hen de fouten, die daarbij mogelijk waren. De verzending van uw persoonskaart, uw papieren vertegenwoordiger, trad in haar plaats. De persoonskaarten van u allen vormen a.h.w. thans het

bevolkingsregister.

475 WAT staat er nu allemaal op die persoonskaart? Ik vertelde het één mijner vrouwelijke kennissen. Zij behoefde met haar leeftijd niet te smokkelen, maar zij vond het toch "een beetje griezelig".

480 De persoonskaart vermeldt uw naam en voornamen, den dag, de maand, de eeuw (zoo staat het letterlijk in de voorschriften), het jaar en de gemeente uwer geboorte, uw "ambt, beroep, bedrijf, betrekking of bediening", uw godsdienst en uw nationaliteit. Zij vermeldt en naam en den geboortedatum van uw ouders en uw echtgenoot en den datum van uw huwelijk. Zij registreert voorts een aantal minder gezellige familie-aangelegenheden, zooals uw echtscheiding, ontkenning van wettigheid, naamsverandering of naamstoevoeging ?

485 Doch de kaart vertelt nog meer. Zij verklikt o.m., dat u in het bezit bent van een vuurwapenvergunning, van een overheidspensioen of van een rente krachtens de z.g. sociale wetten, opdat anderen na uw overlijden van rechten, uitsluitend aan u persoonlijk toegekend, geen misbruik maken. Een code zorgt ervoor, dat al deze gegevens op enkele centimeters gecompriëerd kunnen worden. Zoo beteekenen b.v. de letters

490 VWP + DRNL,
dat de betrokkene een vuurwapenvergunning bezit en nà het verkrijgen daarvan ridder is geworden in de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Een interessante aanduiding vormen nog de letters VR. Zij worden geplaatst op verzoek van den Voogdijraad en beteekenen, dat de betrokkene is veroordeeld, om dezen een onderwijsbijdrage te betalen. De Voogdijraad krijgt nu automatisch bericht van al zijn adreswijzigingen, hetgeen een vlot verloop der executie ten zeerste in de hand werkt. 3)

Ja, zoo'n persoonskaart is inderdaad een ietwat griezelig ding...

500 DE inhoud der persoonskaart is natuurlijk niet zoo maar uit de lucht komen vallen. Voor een belangrijk deel kon men haar ook reeds onder de oude registrering aantreffen. Dat doet echter niets af aan de genialiteit der idee, welker charme groter wordt, des te langer men er mede vertrouwd is. Dat heeft bij velen overigens vrij lang geduurd. Wanneer op 1 Januari a.s. de invoering van het stelsel voltooid zal zijn, is het plan... precies een halve eeuw oud. Een eerbiedige hulde aan de nagedachtenis van zijn geestelijken vader, mr. N. J. E. de Voogt te Rotterdam, is hier zeker op haar plaats.

510 Den lijdensweg van het plan te beschrijven, heeft weinig zin. Het duurde tot 1930, alvorens de Regeering in een 54 gemeenten een proefneming met het persoonskaartenstelsel gelastte, en ofschoon de uitkomsten uitermate bevredigend waren, de weerstanden waren tè groot om tot onmiddellijke invoering voor het geheele Rijk over te gaan. Tòch was met het "Besluit Bevolkingsboekhouding 1936, S. 342" het pleit beslist. De ontwerpers daarvan hadden een zeer verstandigen weg gekozen: zij voerden het uitstervingssysteem in. Elke wijziging in de inrichting der bevolkingsregisters, anders dan door omzetting in persoonskaarten, werd thans
515 verboden. De verplichte invoering der persoonskaart per 1 Januari a.s. was na deze beslissing niet meer dan een laatste stap. Het Besluit Bevolkingsboekhouding vormt met zijn twee ministerieele uitvoeringsbeschikkingen: "Handleiding Bevolkingsboekhouding" en "Leidraad Bevolkingsstatistiek" een tot in de kleinste variaties doordacht reglement voor het hanteeren van het persoonskaartenstelsel. Het
520 is, over het algemeen genomen, een knap en ook een boeiend stuk administratieve wetgeving.

Mr. J. FRÄNKEL.

(Nadruk verboden.)

525 1) Zoo heb ik het zelf een 20 jaar geleden in een grootere provincieplaats nog meegemaakt.
2) De oorlog heeft ook hier een spaak in het wiel gestoken. Zoo verneem ik, dat Rotterdam tengevolge van mobilisatie en distributie met het aanleggen der persoonskaarten niet tijdig zal gereedkomen.

530 3) Particulieren hebben niet zonder meer recht op inlichtingen uit de bevolkingsregisters. Inlichtingen betreffende buitenechtelijke geboorten en samenwoning zijn in het algemeen verboden.

Kaart uit het thans afgeschafte gezinsregister.

3 januari 1940 **DE PAPIEREN MENSCH!**

Hetgeen de invoering van het persoonskaartenstelsel in de Nederlandsche bevolkingsregisters aan verplichtingen meebrengt.

535 II*

IN mijn vorige artikel vermeldde ik, hoe de laatste tegenstand tegen het persoonskaartenstelsel op uiterst handige wijze werd gebroken: het oude bevolkingsregister, het z.g. gezinsregister, werd tot uitsterven gedoemd. Het "Besluit Bevolkingsboekhouding" van 1936 liet elke gemeente vrij, door te gaan als

- 540 tot dusverre. Maar wie ook maar het minste geringste wilde moderniseeren, stond voor een wegwijzer met slechts één arm: de persoonskaart. Op deze wijze werd niemand onrustig gemaakt en toch wist iedereen, dat het pleit beslist was. Toen dan ook in 1938 de regeering aankondigde, dat zij bij de
- 545 Volkstelling van 1940 ook den laatsten stap wilde doen, was geen oppositie meer hoorbaar. De strijd was uitgestreden. Vóór mij ligt de tekst van het "Besluit". Ik zeide reeds: eht is knap stuk wetgeving. De terminologie is logisch, consequent en in het algemeen zeer helder, hetgeen voor een Algemeene Maatregel avn Bestuur met 143 artikelen heel wat zeggen wil. Voor het
- 550 publiek is het van direct belang daar het talrijke en soms vrij vérgaande verplichtingen bevat voor de bevolking. En welk rechtgeaard Nederlander vraagt adn niet: "Waar berust dat alles op?" Het antwoord kan kort zijn: op een oud wetje van twee artikelen.
- TOT 1887 was de geheele materie geregeld bij Koninklijk Besluit, terwijl ook de Gemeentewet een enkelen volzin aan eht onderwerp wijdde. In verband met de nieuwere
- 555 opvattingen van den Hoogen Raad ovr de wetgende bevoegdheid der Kroon heeft men het echter toen veiliger bevonden de Kroon bij een klein machtigingswetje de bevoegdheid te verleenen, alles betreffende de bevolkingsregisters te regelen bij Algemeenen Maatregel van Bestuur. Op deze juridische basis van vier volzinnen heeft de
- 560 bevolkingsboekhouding zich 53 jaar lang rustig, ontwikkeld. Al heeft men dan De Voogts persoonskaart 40 jaren lang niet willen accepteren, toch heeft men in dien tijd veel geleerd. Misschien wel in de eerste plaats... van de belastingontduikers. Want voor hen – en hetzelfde geldt voor diegeenn, die nog iets hadden "op te knappen" – is het bevolkingsregister de duivel in eigen persoon. En zij hebben den strijd met dien duivel dikwijls gewonnen.
- 565 Ik ken een man, die vijf jaren lang niet was aangeslagen in de Inkomstenbelasting, omdat de gemeente Amersfoort hem woonachtig waande in Barneveld en omgekeerd. Ik ken er een die als inwonend geregistreerd stond drie hoog in Amsterdam-West, maar een dure flat bewoonde in de Apollo-buurt. Ik ken...
- 570 Met deze heeren nu heeft het Besluit Bevolkingsboekhouding zeer respectabel rekening gehouden. In de eerste plaats heeft men dezen "zwerwers", zooals zij in de vaktaal heeten (over de echte landloopers aanstonds), een prachtige chicane ontnomen: het woord "verblijf". Kantongerechten, Rechtbanken, Raden van Beroep voor de Directe Belastingen hadden stapels jurisprudentie over dit begrip geschapen, maar er bleven altijd nog wijde mazen over.
- 575 Het "Besluit" heeft dezer term niet meer als basis genomen voor de aangifte aan het bevolkingsbureau. Het zegt kort en bondig: men moet zich aanmelden in de gemeente, waar men nachtrust geniet. Daarop kunnen sommigen zeggen: "Ik geniét geen nachtrust. Ik ben... nachtwaker." "Uitstekend," zegt daarop het Besluit Bevolkingsboekhouding.
- 580 "Dan meldt u zich aan, waar u... uitgeslapen bent." Doch ook nu blijft er nog een categorie, waaraan men, letterlijk en figuurlijk, geen houvast heeft. Voor hen heeft het "Besluit" nog een... twaalfstal andere "woonplaatsen" in reserve. Ik noem daar: "de gemeenten: ... waar hij in een huis, keet of ander gebouw de voortdurende beschikking heeft over
- 585 een slaapgelegenheid." "waar zijn werkgever is opgenomen in het bevolkingsregister, of waar de hoofdadministratie van de instelling, in welker dienst hij is, wordt gevoerd," "waar hij krachtens bepaling of overeenkomst periodiek verplichtingen heeft te vervullen."
- 590 Zelfs hij, die om deze twaalf linies kon heentrekken, b.v. de landlooper, ontspringt den dans nog niet. Hij wordt in het Bevolkingsregister opgenomen, dat de minister van Binnenlandsche Zaken voor hem aanwijst: óf in een gemeente, óf in het z.g. Centrale Bevolkingsregister, gevoerd door den inspecteur der Bevolkingsregisters aan het departement van Binnenlandsche Zaken.
- 595 WAT zijn nu de verplichtingen voor de bevolking? In de eerste plaats deze, binnen vijf dagen aan- en afmelden, zoowel bij verhuizing binnen de gemeente als bij vertrek naar elders. In het laatste geval krijgt men de z.g. verhuiskaart mede, die men in de gemeente van vestiging bij de aanmelding weer moet inleveren. Intusschen worden de
- 600 persoonskaarten van den vertrekkende en de zijnen naar het gemeentebestuur der nieuwe woonplaats gezonden**). Zij mogen echter eerst worden "ingezet", wanneer de nieuwe inwoner is komen opdagen en zijn verhuiskaart heeft ingeleverd. De verhuiskaart wordt dan weer naar de vertrekgemeente teruggezonden. Zij is het reçu voor de kostbare persoonskaarten.
- 605 Zoo zal de dagelijksche gang van zaken zijn. Doch daarnaast wacht de eerste vier jaren den gemeenten nog een omvangrijke taak. De thans aangelegde 8 miljoen

- persoonskaarten moeten voor 1 Januari 1944 alle met de geboorte-actes der betrokken zijn vergeleken en ten bewijze daarvan geparafeerd.
- Van hen, die in hun geboorteplaats wonen, wordt de persoonskaart vergeleken met de akte zelf. Van anderen wordt in de geboorteplaats aangevraagd, of de gegevens kloppen. Is dit zoo, dan heeft de Burgerlijke Stand aldaar niets te doen de aanvraag te parafeeren. Kloppen zij niet, dan moet hij de gegevens op de aanvraag verbeteren. Zij, die buitenslands zijn geboren, zullen in de komende jaren een vordering thuis krijgen om binnen drie maanden hun geboorte-akte, zoo de gemeente het verlangt in beëdigde vertaling, over te leggen. Voor de translateurs geen kwaad perspectief.
- Ik zal u het ceremonieel besparen, dat in werking komt bij een doorhaling of een wijziging op een persoonskaart, wanneer de vergelijking met de geboorte-acte dat noodig maakt. Het renvooi in een notarieele acte is er nog kinderspel bij. Zelfs de toegelaten verwijzigingsstreepjes, zestien in getal, zijn in een ministerieele beschikking neergelegd.
- HET collationeeren [transcriberen en aan een volledige tekstvergelijking onderwerpen] der 8 millioen persoonskaarten met de geboorte-aktes is uiteraard een ontzaglijk werk. Maar er was geen keus. Zou men deze controle achterwege laten, het geheele systeem ware op drijfzand gebouwd.
- Immers: de thans uitgeschreven persoonskaarten – behalve natuurlijk die der nieuwgeborenen – ontleenen hun gegevens aan het nu afgeschafte gezinsregister. Dit register – en daar draait de heele zaak om bevatte al die bronnen van fouten, die de persoonskaart voor de toekomst buitensluit. Elke verhuizing naar een andere gemeente beteekende twee kansen op schrijffouten: ter plaatse van vertrek bij het schrijven van het verhuisbiljet en ter plaatse van vestiging bij het overnemen der namen, van het verhuisbiljet. Daar nu de persoonskaarten uit het gezinsregister zijn afgeschreven – en een andere mogelijkheid was er niet – sleepen zij dus alle fouten uit het oude gezinsregister met zich mee. Wilde men deze fouten weer kwijtraken, dan was er slechts één middel: contrôle met de geboorteakte, 's menschen eerste registratie in zijn leven.
- Maar wanneer deze contrôle eenmaal voltooid is, steekt de Nederlandsche bevolkingsboekhouding ook torenhoog boven elke andere ter wereld uit. En wil men dan zeggen, dat wij hier een volmaakt systeem hebben geschapen? Het lijkt er niet naar.
- Mr. JACOB FRÄNKEL.
- *) In het ochtendblad van 31 December j.1.
 **) Op de persoonskaart van het gezinshoofd staan aan de achterzijde ook nog de namen der andere gezinsleden vermeld.

8 januari 1940 **DE PAPIEREN MENSCH**

- Een Burgerlijke Stand is thans als afzonderlijk instituut uit den tijd: het wachten is op een nieuwe wet op de Bevolkingsregistratie, waarbij ook de kiezerslijst in de persoonskaarten wordt opgenomen.*
- DE IDENTITEITSKAART IS ER NOG NIET III *(Slot).
- MEN heeft mij gevraagd, waarom ik mijn vorige artikel, bij mijn zoo groote waardeering voor het persoonskaartenstelsel, heb besloten met de critische opmerking "dat het nog niet naar de volmaaktheid leek." Het antwoord lijkt misschien paradoxaal: juist het hooge niveau van het systeem staat de verdere ontwikkeling in den weg.
- Een sprekend voorbeeld op ander gebied. Het wordt ongetwijfeld allerwegen als de meest natuurlijke zaak beschouwd, dat een moderne eenheidsstaat zelf de rechtspraak en de politie, als gecentraliseerde organisaties, in handen houdt. Het eerste is overal op het West-Europeesche continent verwezenlijkt, het tweede nergens. De staatsjustitie is overal een feit, de eenheidspolitie moet langs duizend kronkelwegen, indirecte en partieele maatregelen verkregen worden.
- Waar liggen de weerstanden daartegen? Waarlijk niet bij de dorpsburgemeesters met hun veldwachters-gemeentebode. Juist de dorpsveldwacht is in Nederland reeds meer gestandaardiseerd dan het groote publiek weet. Neen, de tegenstand, latent, maar niet minder sterk, ligt in de politiekorpsen der groote plaatsen, uitstekend georganiseerd en uitgerust met hun karabijn- en motorbrigades, dactyloscopische ateliers, surveillance-auto's en telexsystemen. Het zijn deze "legertjes der burgemeesters", zooals één mijner hoogleeraren ze noemde, die, door het feit van hun bestaan een verdere centralisatie tegenhouden. Zoo is het hier en in geheel West-Europa. Niet de zwakste, maar de sterkste schakels in de keten verzetten zich tegen wijziging. Zoo zal vermoedelijk ook het deze week ingevoerde model persoonskaart lang niet te onttroonen zijn. Juist, omdat het zoo "af" is. Hetgeen niet verhinderen mag, reeds lijnen voor een verdere hervorming uit te stippelen.

DE eerste onvolledigheid, die de persoonskaart kent, ligt eigenlijk niet in haar

wezen zelf. Zij bestaat in het ontbreken van haar tegenhangster "op straat": de algemeene identiteitskaart, ter legitimatie, zooals België die kent.

675 Vooruitstrevende elementen aan Justitie en Binnenlandsche Zaken wilden gelijktijdig met de persoonskaart ook de identiteitskaart ter legitimatie, zooals België die kent. Vooruitstrevende elementen aan Justitie en Binnenlandsche Zaken wilden gelijktijdig met de persoonskaart ook de i[n]dentiteitskaart invoeren. Naar autoritatieve schatting zou zulks, nu de persoonskaarten tóch werden getikt, niet meer dan 30.000

680 gulden extra hebben gekost. Tegenstand, waarvan ik den zetel niet heb kunnen vinden, heeft het plan totnutoe geblokkeerd. Wellicht biedt de voorbereiding der a.s. Volkstelling nog een goede gelegenheid, het project alsnog uit te voeren. De Distributiestamkaart, ofschoon ongetwijfeld van waarde, bevat geen foto en vingerafdruk en is daardoor nooit een volledig identiteitsbewijs.

685 Een tweede verschijnsel, door de persoonskaart in het leven geroepen, is het volgende. Door de waarborgen, waaronder zij wordt opgemaakt, verzonden en zoo noodig gewijzigd, heeft de kaart in hooge mate het karakter verkregen van een authentieke akte. In exactheid vertoont zij geen enkel verschil meer met de akten van den Burgerlijken Stand.

690 Voor groote groepen van het publiek zijn "Burgerlijke Stand" en "Bevolking" ook één. In werkelijkheid zijn het twee verschillende werelden. Het bevolkingsregister wordt gehouden door de gemeentebesturen, d.w.z. door ambtenaren in hiërarchiek verband. Alle gegevens, waaruit het is samengesteld, worden actief geverifieerd, zoo noodig door huisconrôle. De geheele inrichting en organisatie kan elk oogenblik veranderd

695 worden bij Koninklijk Besluit. De Burgerlijke Stand daarentegen "ligt vast". Elk détail van zijn inrichting is geregeld in het Burgerlijk Wetboek van 1838, zij het ook niet meer als toen. Zijn ambtenaren zijn a.h.w. notarissen in staatsdienst, doch aan niemand ondergeschikt, in principe**) volkomen automatisch en passief registreerend, wat comparanten voor hen verklaren: de vader de geboorte van zijn kind, het bruidspaar zijn wil tot huwen. Slechts de aangifte van overlijden moet door een geneeskundige verklaring gestaafd worden. De geheele sfeer wordt gekenmerkt door 's wetgevers volledig vertrouwen in identiteit en waarheidsliefde van partijen, anderzijds door strafsancities tegen den ambtenaar voor elk verkeerd gezet streepje.

700 Tusschen deze twee werelden bestaat wettelijk vrijwel geen aansluiting. Het pleit voor de zakelijkheid en de nuchterheid der Nederlandsche ambtenaren, dat zij de kloof langs allerlei wegen langzamerhand in hooge mate hebben weten te overbruggen. Maar de Burgerlijke Stand als afzonderlijk instituut is niettemin nog een feit. En een anachronisme.

705 Alles, wat hij registreert, wordt – met een enkele uitzondering – binnen eenige dagen overgenomen door het Bevolkingsregister. Het eene is bevolkingsboekhouding zoo goed als het ander. Daarom behooren beide instituten te worden samengevoegd tot één dienst: het Bevolkingsbureau. De voorschriften betreffende geboorte-, huwelijks- en overlijdensactes behooren uit het Burgerlijk Wetboek te worden gelicht en in

710 hoofdpijnen behoort de geheele materie te worden geregeld in een nieuwe wet op de bevolkingsboekhouding, waarin het wetje van 1887 en dat op de volkstellingen kunnen worden geabsorbeerd. Dàn, maar ook eerst dån kan de techniek van geboorte-, huwelijks- en overlijdensregistratie op de hoogte van den tijd worden gebracht.

715 DOCH ook nog andere perspectieven opent de persoonskaart. Elk jaar moet in iedere Nederlandsche gemeente de kiezerslijst worden opgemaakt terwijl de persoonskaart al vrijwel automatisch aanwijst wie kiesrecht heeft. Nog erger is het met den dienstplicht. Bij elke lichte moeten de a.s. dienstplichtigen ten gemeentehuize verschijnen. Waartoe? Ik weet het niet. De Dienstplichtwet zegt, dat zij zich moeten laten inschrijven, terwijl de persoonskaart weer alle gegevens voor die inschrijving

725 bevat. Vele honderden gemeente-ambtenaren in den lande zijn maandenlang in beslag genomen door deze registraties, die slechts zin hebben in landen, waar een bevolkingsregister ontbreekt, zooals Engeland en Frankrijk (die het overigens op het oogenblik genoeg moeten bezuren). In landen met een bevolkingsregister – en à fortiori in een land met een persoonskaartenstelsel – zijn kiezerslijst en

730 dienstplichtregister principieel zinneloos. De persoonskaart kan beide zonder slag of stoot absorbeeren. Dit zijn wel de voornaamste onderwerpen, waarmede de leiders der Nederlandsche bevolkingsboekhouding zich de eerstkomende jaren moeten bezighouden en vergis ik mij niet, ook zullen bezighouden. Want al deze denkbeelden zijn in de vakbladen der

735 gemeente-administratie reeds herhaaldelijk besproken en de absorptie, zooals het in ambtelijke termen genoemd wordt: de incorporatie der kiezerslijst in de persoonskaarten is eigenlijk in principe algemeen als juist aanvaard. Maar voorloopig zullen de soepele grijze en bruine kaarten in haar tegenwoordigen vorm het veld wel blijven beheerschen, nadat zij bij millioenen van de Landsdrukkerij haar weg hebben

740 gevonden naar de raadhuizen en haar plaats ingenomen in de kaartenkasten, waaruit het

gezinsregister vorige week is vertrokken. Om, met eere, het hoofd ter ruste te leggen.

Als een typisch Nederlandsch stuk beschavingsgeschiedenis.

Mr. J. FRÄNKEL.

745 •) Het eerste en tweede artikel verschenen resp. op 31 Dec. en 3 Jan. j.l.

***) In de hedendaagsche practijk allesbehalve!

11 juni 1941 **Waar men U op de vingers kijkt**

Bij de uitreiking van de persoonsbewijzen

– U doet zelf maar niets.

750 – O, dus ik kan mij wel door u laten leiden?

– Gerust maar.

En de ambtenaar maakt meteen zijn geruststellende woorden waar door voorzichtig den rechter wijsvinger van de dame, die hij "onder het mes" heeft naar de zeer dun met dactyloscopischen inkt bestreken glasplaat te leiden en dat lichaamsdeel er even

755 stevig op te drukken, waarna hij haar naar het persoonsbewijs brengt voor den afdruk. Twee keer wordt deze behandeling herhaald, want in 't geheel worden er drie vingerafdrukken van iederen Nederlander boven 15 jaar geëischt: twee voor het persoonsbewijs, waarvan één achter op de foto komt en de tweede op het bewijs, en één op de oproepingskaart, welke in het bureau van uitreiking achterblijft.

760 Een week lang is men in onze stad nu bezig met het uitreiken van de persoonsbewijzen en we hebben vandaag eens een kijkje genomen in de Agricolastraat, een van de vier bureaux, waar de Groningers van deze bewijzen worden voorzien. De andere drie zijn gevestigd in den Stadsschouwburg aan den Turfsingel, in het perceel Oude Ebbingestraat 4 en in de Waagstraat 5, het vroegere gebouw van den Armenraad.

765 De geheele behandeling neemt betrekkelijk weinig tijd in beslag, wanneer althans de opgeroepene op zijn tellen heeft gepast en aan de voorschriften heeft voldaan. Zoo moeten gehuwden hun trouwboekje meenemen en verder wordt van allen de stamkaart vereischt. Zij, die een beschermd beroep uitoefenen, moeten het officieele bewijsstuk daarvan meebrengen. En bij dit alles moet de opgeroepene er aan denken, dat hij op

770 het aangegeven tijdstip aanwezig is, omdat anders de volgorde wordt verstoord en door zijn te laat komen een ander moet wachten. Het niet voldoen aan den oproep is strafbaar, daarop staat een maximum vrijheidsstraf van 14 dagen en een maximum boete van f100.

775 Maar als de opgeroepene zijn zaken voor elkaar heeft, dan kan de ambtenaar vlug met hem klaar zijn. Dan wordt na het verschijnen de persoonskaart van den opgeroepene uit het bevolkingsregister genomen, waarop al zijn gegevens staan. De ambtenaar weet dus al alles van hem of haar, die voor hem zit, maar zoo gauw tevreden is hij nu ook weer niet. Hij moet zich overtuigen, dat de verschenene ook inderdaad de opgeroepene is. En dus ontwikkelt zich een klein vraag- en antwoordspelletje.

780 – Hoe, heet uw vader?

Dat mist gewoonlijk niet.

– Wanneer werd hij geboren.

En dat is vaak moeilijker.

– Tja, dat weet ik zoo niet, klinkt het dan vaak.

785 Maar gewoonlijk komt het antwoord wel na eenige oogenblikken van diepzinnig peinzen. Als dan de ambtenaar voldoende van de echtheid van de opgeroepene overtuigd is, kan het meer technisch deel beginnen. De foto's waarvan twee, liefst drie, worden meegenomen, en die aan een aantal reeds verschillende keeren vermelde eischen moeten voldoen, worden op maat uitgeslagen met behulp van een speciaal apparaatje.

790 Zij worden op het persoonsbewijs en de oproepingskaart aangebracht, welke documenten de opgeroepene vervolgens van zijn handteekening voorziet.

Dan komt het hoogtepunt van de geheele behandeling: de drie vingerafdrukken. Dat toch is iets nieuws.

795 "Men zorge, dat althans de rechter wijsvinger goed schoon is; want is dat niet het geval, dan is de kans groot, dat de afdruk niet goed is en dan kan het portret niet meer worden gebruikt, zoo ongeveer staat het in de aanwijzingen, die de opgeroepenen bij de uitnodigingen ontvingen.

800 Dat woordje "althans" doet er aan denken, dat er aan de zindelijkheid van het Nederlandsche volk wordt getwijfeld, maar natuurlijk is de bedoeling slechts een goede. Men verlaat het bureau met een even schoonen rechter wijsvinger als bij binnenkomst want na de behandeling maakt eigenhandig dé ambtenaar met behulp van wat tetra, dat er met een oliespuitje op gedaan wordt, dezen weer schoon.

De bediening is dus zoo keurig als men maar wenschen kan!

805 Aan den achterkant van het persoonsbewijs wordt, wanneer de vingerafdrukken gereed zijn, een zegel geplakt, waarmee de foto onverbrekkelijk aan het bewijs gehecht wordt. Hiervoor wordt namelijk een speciaal soort lijm gebruikt, onoplosbaar in water, zoodat afweken onmogelijk is. Door de bijzondere uitvoering van het zegel is elke knoeierij onmiddellijk te constateeren. In het midden zit een opening zoodat het

810 zegel precies om den vingerafdruk achter op de foto sluit en dezen als het ware beschermt. Het zegel is tevens kwitantie, de prijs aan legeskosten, f 1, staat er op vermeld.

Een keurig mica foudraaltje is in dezen prijs inbegrepen, alsmede een lijstje met verplichtingen voor den houder, volgens welke onder meer bij verhuizing het

815 persoonsbewijs voor wijziging binnen vijf dagen ter gemeentesecretarie moet worden aangeboden.

– Ziezo, nu ben ik klaar, zei de dame die er trotsch op was, dat haar wratje op den rechterwijsvinger in den vingerafdruk zoo keurig tot uitdrukking was gekomen.

– Bijna, zei de als altijd secure ambtenaar, als u eerst nog even een gulden hebt betaald!

820 – O, ja, schrok ze.

Het hinkende paard komt ook hier achteraan. Maar ze betaalde met een tevreden gezicht alsof de afdruk van het wratje haar dat wel waard was geweest.

Voor minvermogenden bedragen de kosten f0.50, terwijl onvermogenden het persoonsbewijs kosteloos uitgereikt krijgen.

825 De heer J. H. Elzer, door wiens vriendelijke medewerking en deskundige voorlichting ons dit reportagetje mogelijk werd gemaakt, vertelde ons nog, dat het tempo van de uitreiking na één week reeds is opgevoerd. Men is begonnen voor elken opgeroepene twintig minuten uit te trekken, van morgen af wordt dit echter een kwartier, omdat de

830 praktijk heeft geleerd, dat deze tijd voldoende is. Er zijn al enkele gevallen voorgekomen, waarin de opgeroepenen zonder iets van zich te laten hooren zijn weggebleven. Deze worden onmiddellijk aan de politie gesignaleerd die dan een onderzoek instelt. Bij ziekte wordt op doktersverklaring natuurlijk uitstel verleend. Gehuwde vrouwen worden niet op den naam van haar man, doch op haar meisjesnaam

835 opgeroepen. De van een foto, vingerafdruk en handtekening voorziene oproepingskaart blijft, zooals gezegd, bij het bevolkingsbureau. Dit neemt de verschillende wijzigingen, die ten aanzien van den houder van het persoonsbewijs in den loop van den tijd zijn ontstaan, in het bevolkingsregister over, waarna de oproepingskaarten

840 opgeborgen. Bij de uitreiking van het persoonsbewijs wordt dadelijk de gestempelde foto van de stamkaart verwijderd. De stamkaart wordt dus onttroond als identiteitsbewijs, hetgeen beteekent, dat allen, die een persoonsbewijs bezitten, dit reeds nu altijd bij zich moeten dragen.

Zij zijn er voor een langen tijd klaar mee, want de geldigheidsduur is vijf jaren. En dat voor een keurige behandeling van nauwelijks een kwartier...

845 16 maart 1944 **J.L. Lentz**

Het is zo langzamerhand een publiek geheim geworden, dat de heer J.L. Lentz, Hoofd van de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters, zich bij het gilde der onderduikers heeft aangesloten. Het humoristische van dit onderduiken is, dat de heer Lentz niet, zoals meestal het geval is, onder water ging om uit de handen van de Duitsers te

850 blijven, maar dat zijn onderduiken tot doel heeft zich tegen de aanslagen van Nederlanders te beveiligen. De talloos vele onvaderlandslievende maatregelen, waaraan do heer Lentz - die wij in het vervolg zonder de toevoeging "heer" zullen aanduiden - zijn medewerking heeft verleend, of die louter en alleen op zijn stigatie tot stand gekomen zijn, hebben de illegalen zich genoodzaakt zien hem telefonisch te verstaan

855 te geven, dat zijn leven gevaar liep, dien hij nog langer in functie zou blijven. Zowel in ons orgaan als in andere illegale bladen is op de persoon van Lentz herhaaldelijk de aandacht gevestigd. Meer dan eens is uitgesproken, dat deze ambtenaar na de oorlog in geen geval in functie kan blijven. Wij willen dat hier nog eens uitdrukkelijk herhalen, doch het hoofddoel van dit artikel is enige interessante gegevens te vermelden aangaande de PERSOON en het LEVEN van Lentz; gegevens, die een

860 duidelijk zicht beogen te geven in zijn karakterstructuur.

Wie is deze man?

Waaraan heeft hij zijn opkomst te danken?

865 Lentz is van oorsprong een doodgewone Haagse jongen, die op de lagere hooi en de H.B.S. een middelmatige aanleg vertoonde. Na het behalen van het H.B.S.-diploma werd hij tewerkgesteld op de afdeling burgelijke stand, bevolkingsregister en verkiezingen ter secretarie der Gemeente 's-Gravenhage, waar hij in hoofdzaak belast werd met de werkzaamheden akende de bevolkingsadministratie. Het is hier de plaats er de

870 aandacht te vestigen, dat hij in de praktijk van de gemeentelijke administratie niet verder gekeken heeft dan naar de - vooral vroeger zeer eenvoudige - werkzaamheden op een afdeling bevolking. Een all-round kenner van gemeentelijke administratie is hij dus in geen deele. Op het Haagse stadhuis stond hij bekend als een middelmatig ambtenaar met niet in het oog lopende capaciteiten. Waaraan heeft deze man dan zijn opkomst te danken? Hoe komt het, dat hij tot een dergelijke hoogte in de ambtenarij

875 is opgeklommen?

De geschiedenis van 's mans opkomst is merkwaardig. Ze is vast verbonden met de naam

van een zekeren heer Bergsma, directeur van de Vereniging van Uitgevers in de Gemeente-Administratie (V.U.G.A.), een bekend uitgeversbedrijf op het gebied van het gemeentelijk administratief apparaat. Deze Bergsma, die in lang vervlogen dagen
880 Hoofdcommies op het gemeentehuis van Deventer was, doch later - koopman als hij was - zijn fortuin de handel zocht, was omstreeks 1929 lid van een door de Regering benoemde commissie, die tot opdracht had te beoordelen of de administratie van de bevolkingsregisters kon worden vereenvoudigd. In deze hoedanigheid bracht hij wel eens een bezoek aan het bevolkingsbureau van 's-Gravenhage, waar hij Lentz ontmoette.
885 Het uitgeversbedrijf, waarvan Bergsma directeur was, stond in die dagen nog geheel in de kinderschoenen en had met veel concurrentie te kampen. Bergsma zon op middelen om zijn bedrijf omhoog te brengen en om dat doel te bereiken heeft hij zich bediend van de hulp van Lentz, van wien Bergsma als mensenkenner al ras "door" had, dat hij een ontzettende "Streber" en en uiterst gevoelig voor eer, maar vooral voor geld was. In
890 de Staatscommissie, waarvan Bergsma lid was, heeft deze toen het besluit doen nemen aan de Regering voor te stellen een Inspectie van de bevolkingsregisters in te stellen en als Inspecteur aan deze Inspectie te verbinden den Heer J.L. Lentz, ambtenaar ter secretarie van Den Haag. De Regering heeft dit voorstel aangenomen en in Maart 1929 werd de Inspectie in het leven geroepen en werd Lentz tot Inspecteur
895 benoemd. Tevoren hadden Bergsma en Le[n]tz het plan beraamd te trachten in de toekomst een geheel nieuw systeem van bevolkingsadministratie te ontwerpen, dat alle gemeenten in het land zou noodzaken grote kwanta formulieren enz. aan te schaffen. Lentz zegde toe in zijn functie, waarin hij vele secretarieën in het land bezocht, voorzichtig reclame te zullen maken voor de firma van Bergsma en de formulieren enz.,
900 die deze in de handel bracht. Dit opzetje is heel aardig gelukt. De Inspectie, die eerst gevestigd was in het gebouw van het Centraal bureau voor de Statistiek, Oostduinlaan 2, Den Haag, waar zij onder leiding stond van Prof. Dr. Methorst, indertijd Directeur-Generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek en
905 Hoofd van de Rijksinspectie van de bevolkingsregisters, en later gehuisvest werd in een dependance van het Departement van Binnenlandse Zaken, breidde zich geleidelijk uit en Lentz kwam zo langzamerhand met z'n ideeën. Van de bevolkingsadministratie in de Nederlandse gemeenten deugde zgn. niets; het systeem was verouderd en zou en moest volkomen veranderd worden, Lentz is toen gekomen met zijn zgn. "Gezinspersoonskaartenstelsel". Hij heeft den toenmaligen Minister van Binnelandse
910 Zaken, Mr. de Wilde, nachtmerries bezorgd met ellenlange vertogen, waarin hij trachtte de noodzakelijkheid van een algehele reorganisatie op dit gebied aan te tonen. Het heeft er enige tijd op geleden dat het plan Bergsma-Lentz schipbreuk zou lijden. Wij verklappen geen geheim, wanneer wij zeggen, dat Minister de Wilde (evenals trouwens de Secretaris-Generaal Frederiks)- men vergeve ons de uitdrukking -
915 een gloeiende hekel aan Lentz had en voor zijn reorganisatieplannen hoegenaamd niets voelde. Daar kwam bij, dat de "voorstellen Lentz" ook bij de meeste gemeenten, die door middel van circulaires, bezoeken van Lentz, verzoeken om advies enz. enz. op de hoogte waren gebracht, een allesbehalve gunstig onthaal vonden. Door de fox-terriërsnatuur van Lentz, zijn aanhoudend geklep bij den Minister, zijn
920 in lengte steeds groeiende adviezen aan Binnelandse Zaken en zijn propaganda in de gemeenten, waar hij daartoe maar even de kans kreeg, is Minister de Wilde tenslotte "door onbekende oorzaken" voor zijn persoon gezwicht en heeft hij goedgevonden, dat het zgn. Gezinspersoonskaartenstelsel met ingang van een bepaalde datum in een aantal zgn. "proefgemeenten" (de gemeenten, beginnende met de letter A) als proef zou worden
925 ingevoerd. Later kregen de gemeenten gelegenheid vrijwillig als proefgemeente toe te treden (het aanbod, dat dat deed, was percentage gewijs gering), weer later (nu enige jaren geleden) werd het stelsel voor alle gemeenten verplicht. Lentz en Bergsma juichten. Hun plannen waren geslaagd. Lentz organiseerde voorlichtingsavonden voor secretariëpersoneel in alle delen des
930 lands, vervulde spreekbeurten, richtte een Vereniging voor bevolkingsboekhouding (V.B.B.) op, stichtte een orgaan ("De Bevolkingsboekhouding") en reisde met medewerking van zijn paladijn, J.H. van Schelt, thans hoofdcommies op het Haagse Stadhuis, gemeente na gemeente af, niet nalatende flinke propaganda te maken voor de formulieren enz. van de V.U.G.A., dat betekende mede voor zijn eigen portemonnaie.
935 Al mag niet worden ontkend, dat de gezinspersoonkaartenstelsel voordelen biedt, HET grote voordeel, dat de gemeentebesturen verwacht hadden en dat door Lentz in zijn strijd om het stelselingang te doen vinden, vooral op de voorgrond geplaatst was, n.l. werk- en dus tijdsbesparing, bleef achterwege. Het tegendeel van wat Lentz altijd beweerd had, is het geval. Het nieuwe systeem bracht een geweldige
940 papierwinkel en een enorme administratieve rompslomp, waar de gemeenten nog heden ten dage de dupe van zijn. Dit kon Lentz echter niets schelen, want het ging er hem in zijn strijd om de gezinspersoonkaart minder om de Nederlandse gemeenschap te dienen (zoals hij zichzelf bij voorkeur placht uit te drukken) dan wel om zijn eigen portemonnaie te spekken. Immers, door als invoering van zijn stelsel heeft de
945 V.U.G.A. enorme zaken gedaan en het is een feit, voor de waarheid waarvan wij borg

- staan, dat Lentz van de winst, die dit bedrijf de laatste 10 à 15 jaar heeft gemaakt, belangrijke percentages in zijn eigen zak heeft zien vloeien. Een frappant staaltje van 's-mans corrupte en geldzieke geest zullen wij hier nog met name noemen.
- 950 Kort nadat de Duitsers ons land overweldigd hadden kwam er het voorschrift dat de persoonskaarten van alle Joden moesten worden gesignaleerd door ze te voorzien van een zgn. edelruiter. In de betreffend« circulaire aan de gemeentebesturen werd medegedeeld, dat deze ruiter verkrijgbaar gesteld werd door de V.U.G.A. Deze had n.l. op de zgn. edelruiter patent, zodat te gemeentebesturen nergens anders terecht kenden.
- 955 Het is ons bekend, dat Lentz uit handen van Bergsma voor elke ruiter, die er verkocht werd, 1 cent ontving. Wanneer wij bedenken dat er naar wij menen pl.m. 100.000 Joden waren en dat bedoelde ruiter op de meeste secretarieën voor het signaleren van andere groepen personen gebruikt wordt, dan kunnen wij constateren, dat Lentz alleen aan dit zaakje enige duizenden guldens in de wacht gesleept heeft. Wij ontzeggen Lentz
- 960 natuurlijk niet het recht, voorkeur te hebben voor een bepaalde firma op gemeentelijk administratiefrechtelijk gebied. Dit was zijn goed recht Hij heeft er echter zijn functie voor misbruikt. Hij is er doelbewust op uit geweest bepaalde maatregelen in het leven te roepen, doe hem de kans gaven de V.U.G.A. (lees privé vermogen) te verrijken. Dit is corruptie, in kringen, waar men Lentz van nabij kent, is men het er
- 965 over eens, dat hij heel zijn strijd om het gezinspersoonkaartenstelsel; zijn blad "De Bevolkingsboekhouding"; zijn vereniging voor Bevolkingsboekhouding; zijn examen Bevolkingsboekhouding; zijn geschrijf over het vak Bevolkingsboekhouding, zijn eigen belang heeft gedomineerd. En dank zij de invoering van het gezinspersoonkaartenstelsel èn als Hoofdredacteur van het door hemzelf opgerichte
- 970 blad èn als Voorzitter van de door hem in het leven geroepen Vereniging voor Bevolkingsboekhouding (die - wees toch verstandiger secretarie-ambtenaren - pl.m. 1500 leden telt) èn uit de examengelden van het examen voor bevolkingsambtenaar zijn hem in de loop der jaren min of meer belangrijke baten toegestroomd». Lentz was en is een duitendief.
- 975 Toen de Regering hem indertijd opdroeg voorschriften voor een te houden volkstelling te ontwerpen (die in verband met de oorlog niet is doorgegaan) heeft in ellenlange nota's den Minister aannemelijk gemaakt, dat hij deze opdracht alleen kon aanvaarden, mits hij gedurende de tijd van de daaraan verbonden werkzaamheden een gratificatie zou ontvangen van f.200,-- per maand. Lentz ONTVING gedurende 6 maanden boven zijn
- 980 toch al respectabel salaris een toelage van f. 200,- per maand. En dat, terwijl hij toch niets anders deed dan wat zijn superieuren hem opdroegen. Men kan zich verwonderd afvragen hoe deze man kans zag zijn superieuren, zo om z'n vinger te winden. Er is hier o.i. maar één verklaring: zijn grenzeloze brutaliteit. Had Lentz het vooruitzicht van enigszins belangrijke uitgaven (verjaardag, dinertjes
- 985 e.d.) dan werd een dienstreisje met de auto gearrangeerd, waarop een gepeperde onkostendeclaratie volgde, die hem weer schadeloos stelde. Zijn uitgerekendheid ging zelfs zover, dat hij, wanneer hij voornemens was thuis "voor de gemeenschap" te werken, een potje inkt van zijn bureau ten departemente meenam, want men kon toch niet van hem vergen, dat hij in dienst van de Staat privé inkt gebruikte.
- 990 Nu had Lentz ook veel geld nodig. Van zijn eerste vrouw was hij wettelijk gescheiden. Dit kostte hem geld. Hoewel hij voor het oog van de buitenwereld met zijn tweede vrouw in vree leefde, wist ieder en op de Inspectie èn op het Departement van Binnenlandse Zaken èn elders, dat hij een concubine onderhield met Mejuffrouw Nolly van Ginkel, thans commies der Inspectie van
- 995 de Bevolkingsregisters, een van intellect gespeend meisje, dat die meest elementaire kennis van de Nederlandse taal miste en haar "gezag" op de Inspectie louter en alleen te danken had aan de bescherming van haar held, Sjaak Lentz. Thans wil Lentz ook van zijn tweede vrouw scheiden. Al deze dingen kosten veel geld.
- 1000 Hij heeft het, om het hem in zijn kinderlijk jargon na te zeggen (want de man is in alles een groot kind) "altijd zo heerlijk gevonden de gemeenschap te mogen dienen". Hij heeft echter niet de gemeenschap, maar zichzelf gediend. Men heeft van den Duitsen keizer (Wilhelm) eens gezegd, dat hij bij een geboorte het kind, bij een huwelijk de bruidegom en bij een overlijden het lijk was. Zo is het ook met Lentz.
- 1005 Hij is naïf-eerzuchtig. Zij, die hem hebben meegemaakt, kunnen hier staaltjes van opdissen. Vond er op de Inspectie een feestelijke gebeurtenis plaats, waarbij Lentz het woord voerde (hij deed niets liever en hoorde zichzelf ontzettend graag) dan kon men er zeker van zijn, dat hij altijd terecht kwam op wat hij "tenbate van de gemeenschap" had verricht; werd hij bij een bepaalde gelegenheid door anderen
- 1010 toegesproken, dan wist men van tevoren, dat hij in zijn beantwoording het schilderen van zijn capaciteiten nog eens dunnetjes overdeed; had men een persoonlijk gesprek met hem, dan kon men roerende verhalen horen over de hoeveelheid werk, die hij in de loop van zijn loopbaan had verzet en over de vele nachtelijke uren, waarin hij ten behoeve van (wat hij bij voorkeur noemde) de "gemeenschap" had "gepeuterd" (een

- 1015 zijner geliefkoosde uitdrukkingen). Zijn naaste medewerkers hebben deze verhalen zoveel mogelijk met een effen gezicht aangehoord, maar er hem achter zijn rug om uitgelachen.
Zoals wij schreven: Lentz is kinderlijk eerzuchtig.
- 1020 Zijn naïviteit openbaart zich echter niet alleen in zijn eerzucht, maar ook in tal van andere feiten. Over de meest doodgewone en simpele feiten kon hij zulke gewichtige vertogen opzetten, dat zijn hoorders vaak moeite hadden hun lach en te onderdrukken.
Weidde hij uit over zijn functie als Inspecteur van het Centraal Bevolkingsregister, dan kon hij met een van naïviteit stralend gezicht opmerken, dat hij toch in feite
- 1025 geen Inspecteur was, maar "administrateur-organisator". Inderdaad, Lentz was administrateur. Heeft hij niet, volgens een verhaal, dat hijzelf deed en dat op het Departement van Binnenlandse Zaken als een van zijn standaardverhalen te boek staat, eens voor een aantal officieren gesproken (het was in de mobilisatie en ging over de afvoer der burgerbevolking) over het begrip "administratie*" en is hij in zijn betoog
- 1030 over de administratie, zoals hij met kinderlijk enthousiasme kon vertellen, niet teruggegaan tot de oermens, toen er zijns inziens al administratie was, maar toen de mens die nog niet ontdekt had? En hebben bedoelde officieren, zoals het verhaal voorts luidde, hem na afloop van zijn referaat niet "geroerd" de hand gedrukt en hem er voor gedankt, dat hij hun nu eens verteld had, wat "administratie" feitelijk was?
- 1035 Inderdaad, hij was administrateur.
Maar ook organisator!
Zijn organisatietalent reikte zover, dat hij, om een op het Departement van Binnenlandse Zaken veelgetapt voorbeeld van dit talent te gebruiken, wanneer er een stoel van de ene naar de andere kamer moest worden verplaatst, eerst minstens een
- 1040 middag nodig had om deze handelwijze te "organiseren".
Dit alles klinkt, geduldige lezer, oerflauw, wij erkennen het. Maar alleen op deze wijze kunnen wij U een inzicht geven in de karaktereigenschappen van onze Lentz. Lentz was zo over het verplaatsen van een stoel kon hij als een filosoof nadenken. Hij liep dan (eigen woorden) "wilde gedachten te verzamelen". O ja, wild kon deze man
- 1045 ook zijn. Het is voorgekomen, dat hij, over een bepaalde zaak in woede ontstoken, alles wat in een kamer van de Inspectie maar onder zijn bereik was, wild en woest op de grond smiet en daarna tot verwondering van de op de kamer aanwezige meisjes (het was een kamer waar uitsluitend vrouwelijk personeel werkte) zonder meer vertrok. Hoewel hij zgn. zeer toegankelijk was voor nieuwe denkbeelden, moest men het niet
- 1050 wagen met hem van mening te verschillen. "Daarvoor ben ik te veel dictator" (eigen woorden). Overgevoelig voor pluimstrijkerij door anderen dulde hij geen tegenspraak. Is het wonder, dat deze man, die reeds pl.m. 10 jaar geleden voor een vereniging "NLVOGE" (Nederlandse Volksgemeenschap) een brochure schreef onder de titel
- 1055 "Partijdictator en kiesrecht", waarin hij critiek oefende op het parlementaire stelsel, die met het woord "gemeenschap" op de lippen liep; die zichzelf "dictator" noemde; die als het ware verteerd werd door zucht naar geld en eer, toen de Moffen hier of 10 Mei 1940 binnenvielen, maar vooral toen ons land op 15 Mei 1940 de wapens strekte, als bij intuïtie voelde, dat zijn kans gekomen was?
Is het wonder, dat deze man, die hoegenaamd geer principiële ruggegraat heeft, zijn medewerking verleende aan een sombere rij van maatregelen, die de Moffen hem
- 1060 voorlegden of die hij zelf uitdacht?
Is het wonder, dat deze man, nadat hij op verzoek van de Duitsers en in gezelschap van den referendaris bij het Departement van Binnenlandse Zaken Mr. Heusdens, een dienstreis naar Berlijn maakte, om bij zijn terugkomst warm liep voor het denkbeeld,
- 1065 om ieder Nederlander van 15 jaar en ouder van een persoonsbewijs te voorzien?
Is het wonder, dat deze eerzuchteling voor iederen Duitser nederig kroop? Dat hij zich leende voor een stringent Jodenregistratie? Dat hij de maatregelen in het leven riep voor de inlevering van metalen? Dat hij een Tweede
Distributiestamkaartbeschikking hielp ontwerpen?
- 1070 Dat...
Doch laten wij de droeve opsomming van zijn verraderlijke handelingen staken. Ze zijn immer voldoende bekend.
Niet op de schanddaden als zodanig, maar op de karaktereigenschappen, die deze daden verklaren, hebben wij in dit blad willen wijzen. Over het lot van den Heer Lentz na
- 1075 de oorlog zullen wij hier niet spreken. In zijn naïviteit heeft hij - het verhaal is historisch - in een vergadering van pl.m. 10 man, die hij presideerde, voorspeld, dat er na de oorlog bijzondere rechtbanken zullen worden opgericht, die alle landverraders zullen veroordelen en dat hij voor een dezer rechtbanken gedaagd en ter dood veroordeeld zal worden. Zoals wij zeiden; dit verhaal is historisch.
- 1080 Tekent het niet de typische primitiviteit van deze kleine geest, om in een vergadering zo iets op te merken?
Of Lentz inderdaad ter dood veroordeeld zal worden, staat ons niet ter beoordeling. Hoe dit echter ook zij, 't zal hem niet meevallen.

1085 Zijn straf zal hij niet ontgaan!
En terecht! NONDUM.

15 april 1944 **EEN RAKE KLAP!**

Den Haag heeft op 11 April een treffend staaltje van bombardeerkunst meegemaakt. Daar kwamen ± 3 uur eenige Engelsche vliegtuigen in scheervlucht over de stad. Zóó laag vlogen ze, dat ze van een enkel huis zelfs een schoorsteen meenamen.

1090 Hun doel was: het Centraal Bevolkingsregister, ondergebracht in het gebouw van de Kunstzalen Kleykamp. In eenige vluchten er over heen hebben ze dit gebouw in puin gegooid. "En passant" gaven ze ook de Alexander-kazerne, waarin de Grüne Polizei gevestigd is, enkele voltreffers op een der vleugels. Ook het hoofdbureau van Politie kreeg zijn deel en wel net op den hoek van de Timonstraat en Laan Capes, precies de

1095 afdeeling van den Sicherheitsdienst.
Enkele omliggende gebouwen (o.a. de Armenraad) kregen schade. Nadrukkelijk stellen wij vast, in strijd met de courantenberichten, dat geen enkel door burgers bewoond huis is getroffen. Wel moesten enkele huizen in verband met brandschade ontruimd worden.

1100 De puinhoopen van het Centraal Bevolkingsbureau hebben, hoewel de brandweer - die er enkele stappen vandaan is - direct aan het werk kon gaan, ruim 24 uur gebrand. Wij betreuren, dat een aantal ambtenaren en vooral ook ambtenaressen is omgekomen. Helaas - dit was onvermijdelijk. Op Zon- en feestdagen is het Centraal

1105 Bevolkingsarchief opgeborgen in de groote kluizen van het gebouw Kleijkamp. Een bombardement moest hier dus plaats hebben op een tijdstip van "vol bedrijf". Met dit register is de Centrale Bevolkingsadministratie van Nederland verdwenen. Alle ingevulde formulieren met foto's en vingerafdrukken, die als controlemateriaal op de gemeentelijke bevolkingsregister voor den bezetter groote waarde hadden - en de heer Lentz stelde ze wel tot zijn beschikking - zijn weg. Voor vele duizenden is dit een

1110 groote uitkomst.
De gemeenteambtenaren zullen nu tot taak hebben, om te zorgen dat tijdens de bezetting geen behoorlijk Centraal Bevolkingsregister kan worden opgebouwd!

16 februari 2001 **Wie heeft het geweten?**

1115 Historicus Alberts nuanceert verband jodenvervolgung en mechanische bevolkingsregisters

In het controversiële boek IBM en de Holocaust stelt de Amerikaanse onderzoeksjournalist Edwin Black dat IBM via zijn Duitse dochterbedrijf Dehomag de technische middelen (de Hollerith-ponskaarteninstallaties) leverde, waarmee Hitler zijn plan voor de vernietiging van de Joden kon uitvoeren. Historicus Gerard Alberts, gespecialiseerd in computergeschiedens, heeft gelet op de bevindingen van Black in Nederland. Hij verwerpt het directe causale verband dat de auteur legt tussen de geoliede bevolkingsadministratie tijdens de bezetting en het grote aantal Joden dat in Nederland is afgevoerd.

1120 In het boek worden twee parallelle gegevens opgevoerd, vertelt Alberts. "Een gaat over de verschillen in deportaties van Joden in Frankrijk en Nederland, de ander over de verschillen in bevolkingsadministratie". In Frankrijk kwam 25 procent van de Joodse burgers om (85 duizend van de 300 duizend) en in Nederland 73 procent (102 duizend van de 140 duizend). In Frankrijk bestond een gebrekkige administratieve

1130 Hollerith-organisatie en in Nederland een uitstekende organisatie. Alberts: "Een direct causaal verband tussen een goed georganiseerde administratie en de deportatie van Joden mag je echter niet leggen. Black suggereert dit wel in zijn boek en legde tijdens een uitzending van het actualiteitenprogramma Twee Vandaag dit verband wel. Maar bij de deportatie van Joden spelen allerlei factoren een rol. Je kunt

1135 bijvoorbeeld ook geen direct causaal verband leggen tussen de spoorwegen en de deportatie van Joden. Een goede historicus let hier op."
"Ook al zegt Black dat hij depressed is en niet veroordeelt, kan de aanklacht het zicht op de geschiedschrijving toch gemakkelijk kan vertroebelen", vervolgt Alberts.
"Ik ben het erg eens met David Barnouw van het NIOD die opmerkte dat je bijna zou vergeten dat het echt de Duitsers waren die de Joden naar de concentratiekampen sleepten."

1140

Administratie

1145 De Nederlandse administratie en in het bijzonder de bevolkingsadministratie was in oorlogstijd bijzonder vooruitstrevend. De basis daarvan ligt in de jaren dertig, zegt Alberts. "Bijzonder aan Nederland was dat er een Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters was, ingesteld in 1936. Die Rijksinspectie legde een Centraal Bevolkingsregister aan. Aan de ene kant had men op gemeentelijk niveau bevolkingsregisters die met de hand werden bijgehouden. Aan de andere kant verzamelde

1150 het Centraal Bureau voor de Statistiek in Den Haag statistische gegevens,

geaccumuleerd statistisch materiaal dat anoniem werd verwerkt in ponskaarteninstallaties. Het had sowieso niet voor de individuele vervolging van Joden gebruikt kunnen worden."

- 1155 De missing link in Nederland is volgens de historicus de in 1936 opgerichte Rijksinspectie Bevolkingsregister, dat onder het ministerie van Binnenlandse Zaken viel. Onder leiding van Jacobus Lambertus Lentz, de belichaming van de vooruitstrevende administrateur in Nederland, werden alle bevolkingsregisters in Nederland binnen vijf jaar op één lijn gebracht. Daardoor konden ze gemechaniseerd worden en was het mogelijk ponskaarten van iedere individuele burger te maken. Dat
- 1160 Centraal Register maakte wel gebruik van de machines van het CBS. Lentz was een zeer toegewijde bureaucraat, ook tijdens de Duitse bezetting. Black benadrukt dat Lentz geen nazi was. Alberts. "Hij streefde het ideaal van een volmaakte registratuur na en schreef later in zijn memoires dat dat ook was gelukt. Wat niet vergeten mag worden, is dat iedereen in Nederland - Joden en niet-Joden - zich tijdens de bezetting keurig liet registreren. Dat is een van de onverklaarbare fenomenen van de Tweede
- 1165 Wereldoorlog in ons land: een anti-Duitse houding, maar wel erg braaf." Het verhaal van de geoliede bureaucratie in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog is niet nieuw, merkt hij op. "De VPRO zond een paar jaar terug een documentaire uit over het geavanceerde Amsterdamse bevolkingsregister, waaruit de Joodse inwoners met
- 1170 een paar dagen zo geselecteerd konden worden. Maar het blijft verbijsterend om te zien of te lezen hoe concreet zo iets uitpakte." Alberts vindt verder dat er in het boek een aantal losse eindjes zitten. Hij plaatst bijvoorbeeld een kanttekening bij de opmerking dat IBM in 1942 1,5 miljoen ponskaarten leverde aan de Nederlandse bevolkingsadministratie. "Er staat niet waar
- 1175 ze vandaan kwamen. Uit de Verenigde Staten? In oorlogstijd? Dat kan haast niet. Uit Duitsland?" Ook zegt Alberts dat er in de Nederlandse administratie niet alleen IBM-machines werden gebruikt. Het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikte ook Kamatec-apparaten en andere instellingen hadden diverse Powers-machines staan, de toenmalige
- 1180 grote concurrent van IBM. Bovendien spreekt Black ten onrechte van honderden IBM-machines. "Het CBS beschikte in totaal over zo'n 120 machines en de belangrijkste toepassing was de handels- en verkeersstatistiek."

Kapitalistische houding

- 1185 Hoewel Alberts zich bij het lezen van het boek in eerste instantie op Nederland heeft gericht, vindt hij de beschrijving van de handel en wandel van IBM en het Duitse onderdeel Deutsche Hollerith Maschinen Gesellschaft (Dehomag) in Europa fascinerend. Black beweert in zijn boek dat Hitler door de op maat gemaakte en voortdurend
- 1190 gemoderniseerde Hollerith-systemen in staat was van de jodenvervolging een automatisch en systematisch proces te maken. Hij spreekt van een strategisch verbond tussen Big Blue en het Derde Rijk. Alberts brengt hier tegen in dat IBM heel concreet betrokken is geweest bij nazi-Duitsland vanuit een a-politieke, puur kapitalistische houding. "Daarbij was Duitsland in die tijd technologisch gezien ontzettend modern, ook op het vlak van wapens, auto's, wegen, noem maar op."
- 1195 Hij verwerpt het verwijt van Black aan het adres van IBM dat het bedrijf speciaal allerlei programma's voor de nazi's ontwierp. "Dat is een onzin-argument. Wie bij IBM een set van Hollerith-machines huurde, kreeg daarbij door IBM op maat ontwikkelde bewerkingsschema's voor de doorvoer van ponskaarten. Dergelijke systeemanalyse was nu
- 1200 eenmaal een technisch vereiste, anders draaide er geen enkele machine. Pas in de jaren 1960 vroeg IBM daar apart geld voor. Het is niet bijzonder dat IBM zijn klanten in de jaren dertig een compleet product leverde."